

DESPRÉS DE LA MORT. L'ACTUACIÓ D'ALGUNES
MARMESSORIES A TRAVÉS D'UN MANUAL DEL NOTARI
BARCELONÍ NICOLAU DE MEDIONA (1437-1438)

MARIA TERESA FERRER I MALLOL

Nicolau de Mediona va exercir com a notari a Barcelona entre 1432 i 1461;¹ de la seva activitat n'ha quedat una mostra escassa, només 22 manuals i llibres, a més d'un lligall de fragments de manual i papers solts i d'un molt interessant llibre de comptes particular;² el més antic dels volums conservats és un llibre de vendes que va del 1432 al 1434; el segueix cronològicament un manual que va del 23 de maig de 1437 al 26 de març de 1438 i que era el tercer de la sèrie del nostre notari; és el que comentarem ara. Consta de 148 folis i l'estat de conservació no és gaire bo; grans taques d'humiditat fan impossible la lectura com-

1. M'hauria agradat fer, per a aquest volum d'homenatge al Dr. Àngel Fàbrega, algun treball sobre l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, que ha dirigit amb tant d'encert durant molts anys, una tasca per la qual tots els historiadors estem en deute amb ell, però no tenia res a punt sobre el susdit arxiu en aquest moment.

2. AHPB, Anònim del segle xv, núm. 19. Sobre la resta de volums de Nicolau de Mediona, cf. *Archivo General de Protocolos de Barcelona. Índice cronológico alfabético*, I, Siglos XIII, XIV, XV y XVI, Barcelona, Col.legi Notarial de Barcelona, 1950. En el nou reordenament de l'Arxiu, el susdit volum anònim s'ha reintegrat a la sèrie del nostre notari. Sobre aquest volum cf. M. T. FERRER I MALLOL, El llibre de comptes d'un notari barceloní del segle XV. Nicolau de Mediona, «Estudis Castellonencs», 93 (1994-1995), pp. 535-549, i *Nicolau de Mediona. Un notaio a Barcellona nel secolo XV*, «Napoli Nobilissima», XXXIII, fasc. III-VI (1994), pp. 89-100.

pleta de molts documents; alguns folis, a més, són trencats i en resulta afectada també la part escrita.

En els primers temps d'exercici de la professió, Nicolau de Mediona tingué l'escriванia a la Plaça de les Cols de Barcelona.³ No era un lloc adequat per a tenir una clientela mercantil o marinera, que eren les que donaven més treball a les notaries; no hi ha, al manual, cap comanda marítima o comercial, ni cap nòlit, només quatre comandes dipòsit; pel que fa a canvis, solament n'hi ha un, adreçat a Basilea, per al bisbe de Vic que, doncs, devia assistir al concili que es celebrà en aquella ciutat entre 1431 i 1449⁴ i un protest d'una lletra de canvi que provenia de Gaeta i que havia estat lliurada per Lope Ximénez d'Urrea —que havia rebut 50 ducats de Jaume Martí— i avalada per Arrigo Loteri i Joan del Buc; havia d'ésser pagada a Joan Boscà per Nicolau Trancher, però aquest s'hi negà al·legant que no tenia res d'aquell noble.⁵ Es tracta en tots dos casos de l'ús d'instruments mercantils per a furnir numerari a personatges de la noblesa o de l'alta jerarquia eclesiàstica, per tant la connexió amb el món comercial és mínima.

La principal activitat de Nicolau de Mediona en aquests anys primers de la seva oficina girà al voltant de vuit marmessories, documents diversos relacionats amb herències, reconeixements de deute, rebuts i procuracions. També hi trobem algunes poques capitulacions matrimonials i altres documents relacionats amb el matrimoni, unes quantes vendes de cases, terres i esclaus i alguns contractes de treball i d'aprenentatge, a més d'alguns arbitratges i concòrdies. La meua intenció primera era donar una visió de tota l'activitat que queda reflectida en aquest volum, però l'excés d'extensió m'ha obligat a limitar-me a una tipologia documental, els rebuts de les marmessories.

LES MARMESSORIES

Aproximadament la meitat de la documentació del manual es refereix a les marmessories. Per a un notari que s'havia establert feia poc i que encara no tenia una clientela molt extensa, les marmessories

3. AHPB, N. de Mediona, manual tercer (1437-38), f. 33 v.

4. F. 76 v. (1437, novembre, 4).

5. Ff. 89 v.-90 r. (1437, novembre, 23 i 26).

eren una gran solució perquè asseguraven la feina a l'oficina, encara que fos poc qualificada dins del camp de l'art notarial, ja que es tractava normalment de simples rebuts.

La mort, en efecte, provocava un moviment econòmic notable, més important com més considerable era la fortuna del difunt. Calia pagar els deutes del finat, les despeses del funeral i els llegats establerts en el seu testament i sovint calia vendre béns del difunt per tal d'atendre als pagaments. Tota aquesta activitat es reflecteix bé als comptes privats dels marmessors, que s'han conservat en alguns casos,⁶ o bé als llibres notariaus, on trobem els rebuts que els beneficiaris de tots els pagaments van signar a favor dels marmessors. A vegades, l'activitat d'una marmessoria es preveia tan important que el notari hi va dedicar un volum específic; però generalment aquesta mena de documentació es troba esparsa en un o més manuals d'un notari. És aquesta documentació la que examinarem ara basant-nos en un sol manual. Exposarem primer algunes dades de les marmessories més importants que hi trobem i analitzarem després, conjuntament, les dades relatives a assistència al difunt, enterrament, inventari i venda dels béns, llegats a servents, a religiosos o institucions religioses i deixes caritatives.

La documentació de marmessories analitzada pertany, com acabem de dir, a un sol volum d'un notari, per tant, no pot recollir tota la liquidació de les herències corresponents, ja que aquesta era una tasca que, normalment, s'allargava uns quants anys. Per exemple, els marmessors de Maria, vídua de Bernat Vidal, que és una de les marmessories que trobem en aquest manual de 1437-1438, pagaven ajuts per a la redempció de captius encara l'any 1440, segons documents continguts en el sisè manual de Nicolau de Mediona;⁷ és molt possible, doncs, que al manual quart del mateix notari, i al cinquè, si s'hagués conservat, hi hagi o hi hagués hagut, altres llegats de les mateixes marmessories. Ateses les llacunes de les sèries notariaus, creiem, però, que és interessant presentar, com fem, tot el material de diverses

6. C. VELA I AULESA, *Les marmessories de Francesc Canes, especier i ciutadà de Barcelona, i de Sança, la seva esposa (1381-1386)*, «Miscel·lània de Textos Medievals», 8 (1996), pp. 463-521.

7. N. Coll Julià, *Documentación notarial relativa a los pobres en la Cataluña del siglo XV, a La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, 2, Barcelona, Institución Milá y Fontanals. CSIC, 1981-1982, pp. 287-311 i, més concretament, p. 304.

marmessories que es troba en un manual, ja que es pot complementar entre si.

També hauria estat interessant poder comparar l'execució dels marmessors amb els testaments corresponents, però, desgraciadament, això tampoc no és possible perquè no es conserva el primer volum de testaments del notari Nicolau de Mediona.

Malgrat aquests inconvenients, la documentació recollida il·lustra prou bé tot allò que s'esdevenia a l'entorn del difunt immediatament abans de la mort i després. Generalment aquest tema s'ha estudiat a través dels testaments, que són sempre molt interessants i més explícits que la documentació de marmessories, però que corresponen a l'estadi de la voluntat.⁸ Creiem que és convenient contrastar la informació que proporcionen amb la que forneixen els rebuts de les marmessories, que representen la concreció real de tot allò que fou disposat en el testament i que, a més, donen detalls complementaris sobre el ritual funerari, les diferents etapes per a la disposició i repartiment dels béns, els beneficiaris dels llegats assistencials etc.

La marmessoria de Jaume Cardona

L'hereu universal de Jaume Cardona fou Guillem Buçot, que, a més, fou un dels marmessors, juntament amb Joan de Naguia, prevere, Bernat Bojons, prevere beneficiat a Santa Maria del Mar, Bernat Mirtells, prevere beneficiat a la seu de Barcelona, i Guillem de Busquets. Aquests tres darrers reberen pel treball de la marmessoria 100 sous cadascun.⁹

La darrera notícia que en tenim és una procuració atorgada per Guillem Pere Bussot, el 2 de gener de 1438, a favor del causidic Valentí

8. Fora de Catalunya, és bàsica l'obra de J. CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la region d'Avignon à la fin du Moyen Age (vers 1320-vers 1480)*, Roma, École Française de Rome, 1980; aquest autor ha tingut en compte també alguns comptes de marmessories, pp. 227-228. Per a Catalunya, encara que sigui per a una època més antiga que la que nosaltres analitzarem, cf. C. BATLLE I M. CASAS, *La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII) a La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, 1, Barcelona, Institución Milá y Fontanals. CSIC, 1980, pp. 117-190, i J. R. JULIÀ VIÑAMATA, *Las actitudes mentales de los barceloneses del primer tercio del siglo XIV*. «Anuario de Estudios Medievales», 20 (1990), pp. 15-51.

9. Ff. 4 r.-v. i 10 v. (1437, juny, 4).

Mates, segurament per a resoldre qüestions relacionades amb l'herència, ja que el document fa referència a la seva condició d'hereu de Jaume Cardona.¹⁰

La marmessoria de Maria, una exesclava albanesa

Maria havia estat serva de Caterina, vídua del jurisperit barceloní Pere Descoll, i abans ho havia estat d'en Salom. Els rebuts d'aquesta marmessoria demostren que una exesclava podia arribar a assolir una posició social prou folgada per a fer testament i distribuir una petita herència d'unes 21 lliures aproximadament; fins i tot havia pogut fer un préstec de 5 florins a Arnau de Vilarama, veí de Barcelona, que fou recuperat pels seus marmessors, el domer de Sant Pere de les Puelles, Pere Bou i Pere Descoll, doctor en lleis.¹¹ Maria, que no sembla tenir família, destinà el seu escàs patrimoni a les deixes piadoses i assistencials, com podem veure a l'apartat corresponent, llevat de dos llegats, un de 30 sous, per a Joana, vídua de Francesc Tàrrega, fuster, i un altre de 40 sous per al seu fill Pere Tàrrega, framenor.¹²

Marmessoria d'Isabel, vídua de Francesc de Conomines

Els documents d'aquesta marmessoria no són gaire significatius i no sembla completa, atesa la importància de la fortuna d'aquesta dama. Sabem que, després de la seva mort, fou venut un censal mort que posseïa de 550 lliures per Gilabert de Malla a Pere Joan Sanoguera. El notari Guillem Andreu percebé 46 sous pel salari d'aquesta venda de mans d'un dels marmessors d'Isabel, el prevere Bartomeu Bols, beneficiat a Santa Maria del Mar.¹³

Una altra vídua d'un Francesc de Conomines, major, anomenada també Isabel, rebé de la difunta Isabel un llegat de 12 lliures i 10 sous. Aquesta dama, que potser era la sogra de la difunta, havia estat casada

10. F. 104 r. (1438, gener, 2).

11. Ff. 12 v. i 84 r. (1437, juny, 18 i novembre, 15).

12. FF. 6 r., 16 r. i 23 v. (1437, juny 6 i 25 i juliol, 8).

13. F. 3 v. (1437, juny, 1).

abans amb Francesc Sarovira, mercader de Barcelona.¹⁴ El susdit llegat i un altre de túniques per als pobres de l'hospital, comentat a l'apartat adient, són els únics que coneixem d'aquesta herència.

Bé que no formen part de la marmessoria cal assenyalar que hi havia encara un altre Francesc de Conomines, difunt, conegut com a menor, per diferenciar-lo del que acabem d'esmentar, que devia haver mort també poc abans deixant vídua, anomenada Constança, i un fill Francesc, del qual aquesta era tutora. Aquesta altra vídua comprà a Francesc Desplà, àlies de Conomines, que venia en nom propi i del seu cunyat Francesc d'Oms, doctor en decrets i ardiaca de la catedral de Girona, dos censals, un de 13 lliures i 15 sous pel preu de 275 lliures, i un altre d'11 lliures i 5 sous, tots dos amb la garantia d'un censal de la Generalitat de Catalunya de 500 lliures de preu i 500 sous de pensió. La mateixa vídua rebé també la cessió d'un censal de 8 lliures per part d'Angelina, vídua de Francesc Terré, amb la garantia d'un censal que rebia sobre la vegueria de Barcelona.¹⁵

Marmessoria de Pere Malet, canonge i degà de la seu de Barcelona

Com era freqüent entre els eclesiàstics, especialment els del seu rang, Pere Malet deixà els seus béns a dues institucions assistencials lligades a la catedral de Barcelona, l'Almoina i l'Hospital de la Santa Creu.

La importància d'aquesta herència es fa patent a través de diversos indicadors; un d'ells és el nombre de rebuts, vint-i-sis, que s'hi relacionen; un altre podria ésser les elevades quantitats assolides amb la venda de les seves pertinences en encant; amb la venda de les robes, efectuada per un corredor de pelfa barceloní, anomenat Salvador Rovira, s'aconseguien 239 lliures, 9 sous i 10 diners i amb la dels seus llibres, realitzada pel bidell de la seu de Barcelona, Enric Ber, 251 lliures, 10 sous i 7 diners, mentre que altres béns venuts proporcionaren 98 ll. 6 s. i 8 d. més; un altre indicador seria les altes sumes pagades als seus hereus, com ara l'Hospital de la Santa Creu, que rebé 500 florins d'or en un primer pagament.¹⁶

14. F. 103 r. (1437, desembre, 30).

15. FF. 60 v.-61 r., 101 v.-102 r. (1437, setembre, 24 i desembre, 23) i 133 r. (1438, març, 5).

16. Ff. 7 r. i 62 v. (1437, juny, 8 i octubre, 1).

Els marmessors foren el notari Mateu de Thessarac, Guillem Martí, Antoni Lliura, Guillem Malet, preveres beneficiats a la catedral de Barcelona, Baltasar Buçot, canonge de la mateixa seu, i Pere Pasqual, confessor de la reina. D'aquests tres darrers sabem que reberen 60 sous, és a dir, 3 ll., pels treballs de la marmessoria.¹⁷

Els marmessors pagaren, a més, deutes del difunt o tornaren objectes que tenia en penyora. Per exemple, retornaren a Margarida, vídua del cavaller Bernat Sacirera, un cot de seda folrat de mart que el difunt tenia en penyora pel salari d'una sentència entre ella i els fills del dit Sacirera, perquè una part del salari havia estat condonada pels hereus i una altra —25 lliures— havia estat satisfeta per Elionor Desplà.¹⁸ De la mateixa manera, restituïren a Antoni Corballó, agricultor de Barcelona, una corretja amb un parge de seda negra amb cap i una fíbula amb alguns platons de plata, un anap i un grasal de plata, que el difunt tenia en penyora per 80 s., que aquell pagà.¹⁹ Retornaren també al monestir de Pedralbes dues copes d'argent daurades, que tenien el peu adornat amb diversos baboïns i «bolugoys»; havien estat lliurades pel vidrier Miquel Maçot, per ordre de sor Isabel Pellissera, al canonge Malet com a penyora d'un préstec de 15 florins; els marmessors les retornaren després que Esteve Busquets, en nom del monestir, hagué pagat els 15 florins a la Taula de canvi.²⁰

Pel que fa als deutes, els marmessors pagaren a Antoni Lliura, prevere beneficiat a la seu i marmessor del difunt, 19 lliures pel seu treball en tres beneficis de Pere Malet, que són indicats,²¹ i a Bernat Tor, prevere beneficiat a la seu, li lliuraren 6 florins d'or que el difunt li volgué pagar per les despeses que féu per ell a Florència.²² D'altra banda, els marmessors pagaren 8 lliures a Guerau Vilar, prevere beneficiat a la seu de Barcelona, i altres 8 a Ramon Roca, procurador substituït de Pere Sartre, prevere i procurador, com G. Vilar, de Pere Pelegrí, doctor en decrets i preposít del mes de gener de la catedral, per uns morabatins que el difunt rebia sobre algunes propietats del Clot, que eren de la dita prepositura.²³

17. Ff. 43 r.-v., 71 r. (1437, agost 21 i octubre, 24) i 104 r. (1438, gener, 2).

18. F. 9 r.-v. (1437, juny 12).

19. F. 48 v. (1437, setembre, 1).

20. F. 80 v. (1437, novembre, 11).

21. F. 39 r. (1437, agost 12).

22. F. 52 r. (1437, setembre, 6).

23. Ff. 71 r.-72 r. (1437, 22 i 26 d'octubre).

Foren pagats també els llegats. En primer lloc als parents:

Bernat Malet, de Vilafranca del Penedès, rebé un esclau tàrtar de 15 anys, anomenat Jordi. Joan Malet, fill de Pere Malet, de la parròquia de la Granada, rebé un llegat de 100 sous i Guillem Malet, prevere beneficiat a la seu de Barcelona i marmessor del difunt, rebé també un llegat de 60 sous, però més pels treballs de la marmessoria que per la parentela, com ja hem vist.²⁴ Potser els parents no van acceptar de grat el destí del patrimoni del canonge; sabem que els germans mantingueren una controvèrsia amb els marmessors, que fou solucionada amb una sentència arbitral de Baltasar Buçot, canonge de Barcelona i marmessor del difunt.²⁵

La marmessoria de Maria, vídua de Bernat Vidal

Maria havia estat casada en un primer matrimoni amb Gensabi d'Arenys i en un segon matrimoni amb Bernat Vidal. No devia tenir fills i els seus hereus foren l'Hospital de la Santa Creu i els monestirs de dominics i dominiques de Barcelona, però com que sembla que hi hagué dissensions entre aquestes institucions, calgué acudir a una sentència arbitral, per la qual Gabriel Canyelles, escrivà del Consell de Barcelona, i el notari Nicolau de Mediona cobraren 10 florins.²⁶

Els marmessors de Maria foren Roger de Castellbisbal, donzell, Pere Pau, mestre en arts i en medicina, ciutadà de Barcelona, i Francesc Torrent, prevere beneficiat a la seu de Barcelona; un altre marmessor, Berenguer Martí, renuncià. Tots els marmessors cobraren 50 s. de llegat per la seva tasca, més 16 s. i 8 d. del que hauria correspost a Berenguer Martí. A part, Pere Pau rebé un llegat d'11 ll., Francesc Torrent, una quantitat il·legible, potser deu, i 13 s. per diversos treballs, mentre que Roger de Castellbisbal cobrà un llegat d'11 ll.; part d'aquestes quantitats les retingué la marmessoria perquè Roger li devia 88 sous i a més 3 ll., 6 s. i 9 d. per les coses que ell i la seva criada Joana havien adquirit a l'encant de béns de la difunta; la resta li fou pagada a la Taula de canvi.²⁷

24. Ff. 32 v., 42 r. i 43 r.-v. (1437, juliol 27 i agost, 19 i 21).

25. Cf. més endavant el paràgraf sobre *Despeses notariales o juridiques per a la liquidació de la successió*.

26. F. 109 v. (1438, gener, 27).

27. Ff. 27 v.-28 r. i 45 v. (1437, juliol, 17 i agost 27).

Els marmessors s'ocuparen de pagar les despeses de malaltia, enterrament i misses per la difunta, com ja comentem en els apartats corresponents. A més pagaren els seus deutes: 49 s., que comprenien la quota de tres anys i la prorrata de l'any de la mort deguda per la difunta a la confraria de Sta. Caterina, al monestir de dominics, a raó de 4 s. i 4 d. per any, més el dret de sortida de la confraria, de 6 s., i un llegat de 25 s., que foren pagats a Guillem Bertran, procurador de la dita confraria. Recordem que les confraries s'havien estès per tot Europa a la Baixa Edat Mitjana i que Catalunya no n'era pas una excepció; sabem que durant el segle XIII ja eren beneficiàries de diversos llegats; els comptes de la marmessoria de Francesc Canes i Sança revelen també la pertinença del difunt a una confraria, la de la Seu; sembla que era habitual no estar al corrent de la quota perquè quan Francesc Canes morí en devia setze anys.²⁸

A més de la confraria, Jaume Guerau, tapiner, pogué cobrar 21 s. i 4 d. per la part proporcional de 8 mesos i 5 dies de lloguer de la seva casa situada sota el palau, que havia deixat a la difunta²⁹ i fou pagat el cens d'una casa que la marmessoria tenia al carrer del Carmel i que era propietat del monestir de Sta. Maria del Carmel. El prior del monestir, Nadal Gaver, reconegué haver rebut per aquesta causa 33 s. i 9 d.³⁰

Els beneficiaris de llegats foren força nombrosos: Antònia, vídua de Berenguer Martí, mercader, rebé 21 s.,³¹ Pere Lledó, agricultor de Barcelona, en rebé 10, igual que la seva muller Jacmeta,³² Antònia, vídua d'Antoni Ponç, mestre d'aixa de Barcelona, en rebé 22.³³ Els llegats a institucions religioses i a pobres són comentats a l'apartat corresponent.

28. F. 26 r. (1437, juliol, 9). Sobre les confraries, cf. P. BONNASSIE, *La organización del trabajo en Barcelona a fines del siglo XV*, Barcelona, CSIC. Departamento de Estudios Medievales - Universidad de Barcelona, 1975, pp. 121-138; A. BACH, *Confraries medievals*. «Analecta Sacra Tarraconensia», 67-1 (1994), pp. 215-231; C. BATLLE- M. CASAS, *La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)*, pp. 158-159. C. VELA, *Les marmessories de Francesc Canes i Sança*, p. 506. Per a França cf. J. CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà*, pp. 266-287.

29. F. 31 r. (1437, juliol, 23).

30. F. 66 r. (1437, octubre, 14).

31. F. 29 r. (1437, juliol, 17).

32. F. 41 r.-v. (1437, agost, 19).

33. F. 42 r. (1437, agost, 19).

Marmessoria de Constança, vídua d'Arnau Bertran

Aquesta dama morí a Barcelona entre el 18 de setembre i el 9 d'octubre de 1437, ja que el mateix manual de Nicolau de Mediona que comentem ens la mostra poc abans actuant en diversos afers. El 24 de juliol reconeixia un deute de 30 ll., 4 s. i 5 d. envers el mercader Jaume Bonet, i el 18 de setembre pagava 50 ll. a Ramon Bertran, prevere beneficiat de Sant Gabriel, a l'església de Santa Maria del Mar, benefici creat pel seu difunt marit Arnau Bertran.³⁴

Consta que Constança, que havia dictat el seu testament en poder de Nicolau de Mediona, el 13 de juliol de 1437, deixà els seus béns a l'Hospital de la Santa Creu i a l'Almoina de la Seu.

Els seus marmessors foren Guillem Soler, ciutadà de Barcelona, el cavaller Francesc Desplà, Bartomeu Bols, prevere beneficiat a Santa Maria del Mar, Baltasar Buçot, canonge de la seu de Barcelona i procurador, amb altres, de l'Almoina, Miquel de Montjuïc, un dels administradors de l'Hospital de la Santa Creu, i Francesc Desplà, doctor en decrets i canonge de la catedral. Nomenaren dos procuradors, Nicolau Cortada i un tal Golard, tots dos clergues beneficiats a la seu, potser perquè agilitzessin les tasques que els havien estat encomanades.³⁵ Els marmessors reberen, com era habitual, una recompensa de 10 ll. per la seva tasca; les cobraren Francesc Desplà, àlies de Conomines, cavaller domiciliat a Barcelona, Miquel de Montjuïc, administrador de l'hospital de la Santa Creu, i Guillem Soler, ciutadà de Barcelona;³⁶ alguns, a més, cobraren altres llegats, per exemple, Francesc Desplà 80 ll. llegades en el testament, i unes altres 30 ll. llegades en el codicil i encara en cobrà 80 més per la cessió que Bartomeu Ferrer, peier, li havia fet de la quantitat que Maria, exesclava de Constança Bertran, li havia cedit a ell, quantitat que li era deguda per la soldada.³⁷ També Guillem Soler cobrà 30 ll. llegades en el testament i 20 ll. més llegades als codicils.³⁸

Com era costum, els marmessors iniciaren la seva tasca pagant els

34. Ff. 32 v. i 58 r. (1437, juliol, 24 i setembre, 18).

35. F. 64 v. (1437, octubre, 9).

36. Ff. 124 r., 125 r. i 132 v. (1438, febrer, 7 i març, 4).

37. Ff. 124 r. i 137 r. (1438, febrer, 7 i març, 5).

38. F. 132 v. (1438, març, 4).

deutes generats per la malaltia, la mort, l'enterrament i els funerals de la difunta. Un dels primers pagaments fou fet, precisament, a un dels marmessors, el cavaller Francesc Desplà, que havia deixat a la difunta 22 ll. durant la malaltia;³⁹ també el cavaller Guerau de Palou li havia hagut de deixar 55 ll., préstec del qual els marmessors tingueren constància tant perquè li deixà els diners en presència de l'exescrava Maria i del servidor Bartomeu Ferrer, peier, com també perquè constava per dita de la Taula de canvi de la ciutat. Havent mort Guerau de Palou, Pere de Palou, canonge i precentor de la catedral, i Jaume Soler, ciutadà de Barcelona, tutors testamentaris de Jaume Antoni de Palou, menor, hereu universal de Guerau de Palou, s'encarregaren de recuperar aquest préstec;⁴⁰ igualment, Francesc Desplà, doctor en decrets, canonge de la seu de Barcelona i marmessor de Constança, li havia deixat 11 ll., que recuperà de l'herència.⁴¹ Calgué també pagar a Jaume Bonet, mercader de Barcelona, 30 ll., 4 s. i 5 d., que Constança li devia per instrument fet el 24 de juliol de 1437 i, a més, 3 ll., 9 s. i 9 d. que la dita dona havia gastat per comprar llenya per cremar i cuinar a casa,⁴² així com 43 s. per 3 quarteres de blat, a raó de 14 s. 3 d. la quartera, que la difunta havia comprat per a la seva casa a Antoni Poal, formenter de Barcelona.⁴³

La falta de liquiditat de la difunta, ja en els darrers temps de la seva vida, que resulta manifesta per aquests préstecs i, com veurem, pels salaris deguts a l'ex-serva Maria, que sembla que també li havia deixat alguna quantitat, obligà els marmessors a vendre dos censals sobre la ciutat i un d'origen no especificat, que rebia la difunta, a fi d'afrontar els pagaments a fer; durant el mes d'octubre de 1437, en fou venut un de 280 sous, pel preu de 333 lliures, al mestre en arts i medicina, Pere Pau, i pel gener de l'any següent, un altre de 240 s. de pensió i preu de 300 ll. a Antoni Cases, mercader de Barcelona, i un altre de 280 s. anuals, pel preu de 7.000 s., a Joan Sabater, prevere beneficiat a la catedral, marmessor de Bernat Padriça.⁴⁴

39. F. 66 r. (1437, octubre, 14).

40. F. 82 r.-v i paper solt (1437, novembre, 13).

41. F. 89 r. (1437, novembre, 23).

42. Ff. 118 v.-119 r. (1438, febrer, 6).

43. F. 128 v. (1438, febrer, 21).

44. F. 69 r.-v. (1437, octubre, 19), 110 r., 114 v. i 116 v.-117 r. (1438, gener, 27 i 31 i febrer, 4).

Calgué pagar, també, despeses dels béns de la difunta mentre es liquidava l'herència. Joan Boscà, ciutadà de Barcelona, cobrà 27 s. per uns morabatins que la marmessoria rebia sobre algunes propietats al carrer de la Pelleria, que li devien pertànyer en darrer terme; de la mateixa manera, el benefici de Sant Simeó, a l'església de St. Just, cobrà 58 s. i 6 d. pels morabatins que l'herència rebia cada any sobre una casa que els hereus de n'Esbert tenien a Barcelona, al carrer d'en Durfort, i que la dita herència tenia a cens pel benefici esmentat.⁴⁵ Els marmessors pagaren 85 s. i 5 d. a Arnau Pere, procurador de l'Almoina de Barcelona, pels censos que la difunta havia de pagar a l'Almoina per dues cases que tenia prop del monestir de Framenors i també 27 s. a Mateu Juvenac, beneficiat a Sant Pere de les Puelles, que actuava com a procurador de Pere Marí, per uns morabatins que l'herència rebia en la possessió que fou d'en Dolcet a la volta d'en Tutxo. Igualment foren pagats a Pere Truyols, prevere beneficiat del benefici de St. Pere a l'església de St. Miquel de Barcelona, 31 s. i 4 d. que li havien de pagar, 15 s. per Sant Joan i altres 15 per Nadal i 1 s. i 4 d. per lluïsmes dels 11 s. de l'entrada de l'establiment d'un hort a la Vilanova, el qual es tenia pel dit benefici; quantitats iguals foren pagades a Jaume de Sora, un altre prevere beneficiat del mateix benefici, pel mateix concepte.⁴⁶

Una fiança prestada per la difunta al seu servidor Bartomeu Ferrer obligà els marmessors, per la insolvència d'aquest, a amortitzar una part d'un censal mort de 74 s. de pensió anual, que aquest i la muller Constança havien venut al benefici instituït a l'altar major de Sta. Maria del Mar per Elisenda, vídua de Francesc Garcia, caixer de Barcelona; foren pagades 55 ll. a través de la Taula de Canvi a Bartomeu Salom, prevere de la capellania susdita, com a amortització de part del capital i una pensió endarrerida.⁴⁷

Els marmessors pagaren, a més, nombrosos llegats a persones i

45. Ff. 87 v. (1437, novembre, 21), i 120 v. (1438, febrer,7). Cobrà aquesta quantitat Pere Ciurana, prevere beneficiat a l'església de St. Just de Barcelona, que era el procurador de Tomàs Valentí, prevere beneficiat a la seu, el qual havia estat nomenat pel bisbe curador dels béns de Guillem Llull, adult, clergue beneficiat al benefici de St. Simeó.

46. Ff. 76 v.-77 r. i 92 v. (1437, novembre, 5 i 29) i 145 v.-146 r. (1438, març, 19).

47. Ff. 126 v.-127 v. (1438, febrer, 20).

institucions religioses i ajudes per a finalitats caritatives, comentats en els apartats respectius. Altres llegats foren destinats a persones potser familiars o amigues de la difunta. Pere Relat, ciutadà de Barcelona, que rebé 20 ll.; Maria, muller de Jaume Bonet, que en rebé 50; Eulàlia, esposa de Pere Lleida, argenter de Barcelona, i filla de Jaume Ferran, mercader de Barcelona, i d'Eulàlia, que en rebé 50, promeses amb motiu del seu matrimoni el 28 de febrer de l'any 1433, davant del notari Guillem Andreu; Miquel Ses-Illes, procurador d'Hug Saperà, àlies de Vilafranca, cavaller domiciliat a Barcelona, que en rebé 10, o Mateu Soler, ciutadà de Barcelona, que en cobrà 50.⁴⁸

Marmessoria de Martí i Llúcia Serra

Sembla que Llúcia morí després que el seu marit, però potser no gaire més tard, perquè trobem els marmessors de l'un i de l'altra actuant al mateix temps. Martí Serra era agricultor i també ho era el seu marmessor, Domènec Molles, mentre que els marmessors de la seva muller, Llúcia, foren Joan Franc i Miquel Sagrau, pellisser, bé que Joan Franc atorgà procuració a favor del seu company de marmessoria perquè no devia poder ocupar-se'n.⁴⁹

Els pocs documents que s'han conservat d'aquestes marmessories fan referència, principalment, a la venda de les cases que havien pertangut a Martí Serra; una, situada al Torrent de Jonquieres, fou venuda, el 6 de juliol, per Domènec Molles a Nicolau Carreres, prevere beneficiat a l'església de Santa Maria del Pi, per 17 ll. i 10 s.,⁵⁰ mentre que una altra, situada també al Torrent de Jonquieres prop de l'església de Jonquieres i del forn d'en Lacera, fou adquirida per Eulàlia, muller de Miquel Sagrau, que, com ja hem dit, era un dels marmessors de Llúcia Serra.⁵¹ Eulàlia havia rebut de Llúcia un llegat de 17 ll. i 10 s., quantitat que devia esmerçar en la compra de la casa. No en tingué prou, però, per a les obres que hi eren necessàries i que costaren 12 ll.

48. Ff. 115 r.-v., 116 r.-v. i 125 v. i 133 r. (1438, febrer, 1, 3 i 19 i març, 5).

49. F. 26 v. (1437, juliol, 14).

50. F. 22 r.-v. (1437, juliol, 6).

51. Ff. 22 v.-23 r. (1437, juliol, 6). Nicolau Soler, prevere beneficiat a Sta. Maria del Pi, reconegué que Eulàlia havia comprat aquesta casa a Domènec Molles, marmessor de Martí Serra.

i 10 s.; el seu marit hagué de fer-se càrrec de la despesa i per això ella l'autoritza a vendre la casa quan volgués i a rescabalar-se de la quantitat esmerçada.⁵²

La darrera notícia que tenim de la marmessoria de Llúcia ens revela que hi hagué un litigi per causa d'algun llegat, que fou resolta per mitjà de l'arbitratge del jurisperit Pere Des-Valls, el qual adjudicà a Bartomeu Sendra, batedor d'or i argent, la quantitat de 106 s. sobre l'herència de la difunta.⁵³

Marmessoria de Pere Foixes

És interessant també la marmessoria de Pere Foixes, mercader de Barcelona, que havia fet testament en poder de Nicolau de Mediona el 30 de juny de 1437 i havia mort pocs mesos després; interessa més que res perquè la vídua vengué posteriorment diversos béns al susdit notari, que apareixen en el seu llibre de comptes.⁵⁴ Els marmessors foren Bernat Miquel, doctor en lleis, Jaume Traginer, Antoni Foixes i la vídua Eulàlia, que era al mateix temps usufructuària dels béns del seu difunt marit pel dot i l'escreix i tutora del fill Jaume, menor d'edat, hereu del seu pare.

Aviat es degué plantejar un conflicte amb els marmessors d'Eulàlia Foixes, el parentiu de la qual amb el difunt no és aclarit per la documentació. Com se solia fer, la resolució d'aquest conflicte amb els marmessors Genís Pau, guardià del convent de framenors i Bernat Saclosa, mercader, fou confiada a un arbitratge, en aquest cas de Bernat Miquel i de Jaume Pau, tots dos doctors en lleis, que el resolgueren el primer de febrer de 1438. Potser ja era a causa d'aquest conflicte que Eulàlia havia nomenat procurador seu un causídic, Nicolau Vives, el 9 de desembre de 1437.⁵⁵

Pel que fa als béns de l'herència, Antoni Foixes, col·lector d'impostos de la ciutat de Barcelona, reconegué que Eulàlia, vídua de Pere Foixes i tutora de Jaume, tenia una casa a Barcelona, davant les

52. Ff. 26 v.- 27 r. i 35 v. (1437, juliol, 15 i agost, 5).

53. F. 33 v. (1437, juliol, 29).

54. M. T. FERRER I MALLOL, *El llibre de comptes d'un notari barceloní del segle* XVI. *Nicolau de Mediona*, p. 539.

55. Ff. 95. (1437, desembre, 7) i 115 v.-116 r. (1438, febrer, 1).

dones de la Penitència, que havia estat comprada amb diners del difunt Pere Foixes i no seus, malgrat que figurés com del dit Antoni.⁵⁶

L'herència hagué, també, d'afrontar alguns deutes; sembla que Pere Foixes havia comprat, amb altres, la col·lecta d'algun impost barceloní i que llavors calia pagar al clavari de Barcelona el preu acordat; Eulàlia, la vídua, no disposava de numerari i per tal de poder pagar havia decidit primer vendre una esclava, que pertanyia a l'herència, però com que la necessitava per al seu servei i del seu fill, decidí vendre censal mort, amb carta de gràcia, juntament amb Martí Esteve, mercader de Barcelona; el comprà Beatriu, vídua de Bernat Serra, per 56 ll., amb una pensió anual de 80 s.⁵⁷

Documents d'altres marmessories

Com que de moltes marmessories i herències en tenim un o dos documents només en el manual que estudiem, hem optat per comentar-los agrupant-los per llegats piadosos, que comentem en el lloc especialment destinat a aquest tema, llegats a la família i amics etc.⁵⁸

Els llegats per a parents o amics eren molt abundants en els testaments i són ben representats en el manual. Maria, vídua de Jaume Matoses, ciutadà de Barcelona, cobrà un llegat de 100 s. d'Angelina, vídua del mercader Bartomeu Tàrrega.⁵⁹ Jaume Segarra, mercader de Barcelona, en rebé un altre de 30 s. d'Eulàlia, vídua del notari Andreu Figuera, avis seus. Li pagaren el llegat les hereves, la seva germana Eulàlia, muller de Berenguer Sellent i la seva mare Eufrasina, muller de Jaume Segarra.⁶⁰ Caterina, vídua Brotons i vídua Banyaloca, rebé un llegat de l'herència d'Eulàlia Figuera.⁶¹ Francesca, muller de Ramon

56. F. 91 v. (1437, novembre, 28).

57. F. 121 r.-v. (1438, febrer, 7).

58. També cal mencionar els documents que no hem pogut llegir bé i no sabem a quina marmessoria pertanyen, per exemple el rebut signat per Guillem Busquets, ciutadà de Barcelona, a favor de Francesc Desplà i de Francesc Llobet, obrers de Sta. Maria del Mar, i al vicari de la mateixa església que li havien pagat 20 fl. d'una marmessoria. O les àpoques signades per Guillem Girona, per 20 fl., per Bertran Desvall, per Constança, muller de Berenguer Sestrada, 25 ll.: *ibidem*, f. 90 r.

59. F. 132 r. (1438, març, 3).

60. F. 13 v. (1437, juny, 20).

61. F. 67 r. (1437, octubre, 15). Rebé 50 s.

Feraut, pentinador de llana, rebé 24 ll., 6 s. i 6 d. procedents de l'encant dels béns del seu germà Antoni Rufa, difunt, prevere beneficiat a l'església de St. Vicenç de Besalú, quantitat que li fou lliurada per Mateu Mates, prevere beneficiat a la dita església;⁶² cal dir que, a vegades, els llegats no s'acceptaven perquè el beneficiari creia tenir dret a una part major de l'herència, com és el cas de Maria, vídua d'Antoni Aimeric, agricultor de Barcelona, que aconseguí que el seu gendre, Joan Ambrós, armuser de Barcelona, hereu universal de la seva muller Bartomeua, filla de Maria, li lliurés 110 s. de llegítima, ja que no acceptà el llegat de 55 s. per llegítima i altres drets que li havia llegat la filla en el testament.⁶³

També són presents els pagaments de deutes d'algun difunt, per exemple d'en Fortuny, pels seus marmessors als marmessors d'un altre difunt, en Guillem Pere Massaguer.⁶⁴

Les despeses de sepultura del prevere Joan Oliver es redueixen a un sol rebut fet pel prevere Francesc Martí, beneficiat a Santa Maria del Mar, a favor de Pere Pla, beneficiat de Castelló d'Empúries, d'on qui sap si era originari el difunt, mort potser de manera sobtada a Barcelona.⁶⁵

DESPESES RELACIONADES AMB LA MALALTIA I LA MORT

Assistència mèdica. Sovint, els honoraris deguts als metges que havien tingut cura del finat en la seva darrera malaltia quedaven pendents en el moment del traspàs i eren els marmessors els qui els pagaven. Els marmessors de Maria, vídua de Bernat Vidal, pagaren a dos cirurgians, Bartomeu Gargaya i Francesc Gerona, les visites que feren a la difunta durant la malaltia: 40 s. al primer i 50 s. al segon.⁶⁶ Els marmessors de Constança, vídua d'Arnau Bertran, lliuraren 15 florins a Bartomeu Goyoani, batxiller en medicina, resident a Barcelona, per diversos treballs de cura de la difunta i per les medecines que li administrà; a més, li lliuraren roba per valor de 5 ll. i 18 s., que fou

62. F. 120 v. (1438, febrer, 6).

63. F. 111 r. (1438, gener, 30).

64. F. 49 r. (1437, setembre, 2).

65. F. 36 r. (1437, agost, 5).

66. F. 31 v. (1437, juliol, 23) i 106v.-107 r. (1438, gener, 11).

comprada a Joan Serra, peller o draper de Barcelona: una cana i mitja de drap de palmella, a raó de 28 s. la cana, i quatre canes de drap mesclat, a raó de 19 sous la cana, i pagaren al sastre, Pere Nadal, 50 s. per la confecció d'una túnica, una caputxa, una capa doble i un parell de calces per al mateix metge.⁶⁷

Les medecines. L'apotecari és un dels professionals que sol aparèixer sempre als pagaments de les marmessories, perquè calia abonar-li les medecines subministrades durant la malaltia del difunt i sovint ciris per a la vetlla del cadàver o per a les cerimònies de l'enterrament.

Els marmessors de Jaume Cardona, per exemple, pagaren a l'apotecari Joan Eloi Vidal diverses medecines comprades per al difunt i quatre ciris; la factura pujà a la notable quantitat d'11 lliures, 5 s. 1 d.⁶⁸ El mateix apotecari havia servit també a Constança, vídua d'Arnau Bertran; els marmessors li van haver de pagar 16 ll. per espècies adquirides en el seu obrador, tant durant la malaltia com abans, i per cera per a la sepultura.⁶⁹ Els marmessors de Maria, vídua de Bernat Vidal, també pagaren un compte de 13 ll. per medecines i cera per a la sepultura a Guillem Mas, apotecari de Barcelona.⁷⁰

La cera. La cera era una de les despeses notables en tot el procés de malaltia, mort i enterrament; calien candeles per a la cerimònia de l'extremunció, ciris i candeles per a la vetlla del cadàver, brandons i candeles per a l'enterrament. El rebut pagat al candeler Gabriel Vidal pels marmessors de Constança, vídua d'Arnau Bertran, ens enumera totes aquestes despeses: 1 s. i 8 d. per una lliura de candeles per a l'extremunció; 16 s., 8 d. per dos ciris que pesaven deu lliures que cremaren el dia de la seva mort; 1 s. i 8 d. per una lliura de candeles per als preveres que vetllaren el cadàver; 2 ll. 18 s. i 4 d. per quatre brandons, que pesaven en total 35 lliures i 1 ll. i 5 s. per 15 lliures de candeles que foren consumides a la cerimònia de l'oferta, durant el funeral. Tot plegat una despesa de 5 ll., 3 s. i 4 d.⁷¹ Altres vegades, la

67. Ff. 73 v., 81 v.-82 r. i 87 r. (1437, octubre, 30 i novembre, 13 i 20).

68. F. 3 v. (1437, juny, 1).

69. F. 75 v. (1437, novembre, 4). No he pogut llegir la quantitat que fou pagada a l'apotecari.

70. F. 16 v. (1437, juny, 25).

71. F. 78 r. (1437, novembre, 7).

despesa de cera és pagada conjuntament amb medicines a l'apotecari, com acabem de veure.

Cura del malalt i assistència religiosa. Els pagaments de les marmessories ens demostren que era costum que alguns religiosos vetllessin els malalts greus i, sobrevinguda la mort, el cadàver del difunt. Jaume Cardona, per exemple, fou assistit pel prevere de Barcelona Pere de Comortey, que rebé tres florins pel treball de vetllar i servir el finat durant la malaltia de la qual morí, i també per Joan de Naguia, prevere beneficiat de l'església de Martorell, que rebé, a més d'un llegat, 55 sous pel treball fet durant la malaltia i també per misses, sense destriar les quantitats dedicades a cada servei. A la vetlla del cadàver hi foren presents dos frares dominics, que reberen per aquest servei 2 ll. i 2 s.⁷²

En la vetlla del cadàver de Maria, vídua de Bernat Vidal, participaren fra Joan Mora i fra Guillem Desplà, del convent de Sta. Maria del Carmel de Barcelona, que reberen 22 sous per una nit i la mateixa quantitat, per idèntic motiu, reberen els dominics fra Bernat Roger i fra Joan de Moros. Aquests rebuts confirmen, doncs que, en aquesta època, el cadàver romania no pas més d'una nit a la casa mortuòria, tal com assenyala Chiffolleau per a la regió d'Avinyó, bé que a Catalunya, com indica Claramunt, la vetlla es feia a vegades també a l'església, entre el 12% i el 20% de les defuncions de la parròquia de Santa Maria del Pi.⁷³

Entra també en aquest capítol l'assistència religiosa. A part d'un servei religiós difús, consistent, potser, en lectures apropiades al moribund, hi ha mencions concretes de l'extremunció, un sagrament que s'havia anat popularitzant durant el segle XIV i que en el XV veiem ja molt estès.⁷⁴ Els rebuts de la marmessoria de l'exescrava albanesa Maria, per exemple, fan referència a les despeses de l'extremunció, pagades globalment, amb les despeses de l'enterrament, a Joan Gibert,

72. Ff. 1 r.-v., 5 r. i 6 v. (1437, maig, 23, juny, 5 i 8).

73. Ff. 11 v., i paper solt, i 12 v. (1437, juny, 17). J. CHIFFOLEAU, *La comptabilitat de l'au-delà*, pp. 123-126. S. CLARAMUNT, *La muerte en la Edad Media. El mundo urbano*, «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 7-8, (1986-1987), pp. 205-218, especialment pp. 207-208

74. Cf. E. MITRE FERNÁNDEZ, *La preparación ante la muerte en torno a 1300 (algunos elementos configuradores del «ars moriendi» en Occidente)*, «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 7-7 (1986-1987, pp. 228-243

prevere beneficiat de l'església de Sant Just, que era la seva parròquia;⁷⁵ també els comptes de les marmessories de Maria, vídua de Bernat Vidal, i de Constança, vídua d'Arnau Bertran, inclouen les despeses d'administració de l'extremunció; malgrat que foren abonades conjuntament amb altres despeses religioses, fou indicat el cost de cadascuna; en el cas de la vídua Vidal costà 5 sous, pagats a la parròquia de Santa Maria del Pi, a la qual pertanyia la difunta, i concretament a Pere Rovira, prevere, col·lector dels emoluments de la dita església,⁷⁶ mentre que per les dues extremuncions administrades a la vídua Bertran foren pagats 16 sous al col·lector dels emoluments de Santa Maria del Mar, el prevere Francesc Martí.⁷⁷

DESPESES DE L'ENTERRAMENT

Enterrament, funeral i misses. Les despeses de l'enterrament que trobem entre els rebuts de les marmessories, van des de la caixa —quan n'hi ha— o de les teles per embolcallar o cobrir el cadàver als serveis religiosos. A la marmessoria de Constança, vídua d'Arnau Bertran, hi ha el pagament de dues caixes de fusta per a posar-hi el cos de la difunta (una caixa dins de l'altra), que foren proporcionades pel fuster barceloní Pere Janer i costaren 38 s. i 6 d.78 Malgrat que en el segle xv començava a generalitzar-se l'ús de la caixa,⁷⁹ aquest és l'únic cas en què apareix en els nostres documents; pensem que pot respondre a la intenció de traslladar el cadàver a una sepultura definitiva fora de Barcelona, després d'una de provisional a la mateixa ciutat; ens hi ha fet pensar que es parli de dues caixes, que haurien assegurat un transport higiènic.

Devia continuar essent més corrent el transport del cadàver sobre un baiard o un llit mortuori. El cos era cobert, llavors, amb un drap de

75. F. 3 r. (1437, maig, 31).

76. Ff. 14 r. i 17 r. (1437, juny, 21 i 25).

77. F. 68 r. (1437, octubre, 17).

78. F. 67 r. (1437, octubre, 15).

79. C. TREFFORT, *Les meubles de la mort: lit funéraire, cercueil et natte de paille, a A réveiller les morts. La mort au quotidien dans l'Occident médiéval*, ed. per D. ALEXANDRE-BIDON i C. TREFFORT, Lió, Presses Universitaires de Lyon, 1993, pp. 207-221.

lli.⁸⁰ Un únic rebut de les despeses de la sepultura del prevere Joan Oliver esmenta una quantitat, potser 20 sous, perquè no es llegeix bé, esmerçats en drap i tela posat sobre el cadàver quan fou portat a soterrar: «pro panno et tela qui et que fuerunt posite super cadaver dum portabatur ad sepeliendum». ⁸¹ Compres similars de drap per aquest mateix fi les trobem a la marmessoria de Maria, vídua de Bernat Vidal, i a la de Constança, vídua d'Arnau Bertran; per a la primera foren comprades cinc canes de drap de lli al botiguer Francesc Reiola, que costaren 27 s. i 6 d. Per a la segona foren comprades a Joan Tomà, botiguer, sis canes i un pam de tela de Reims, que costà 6 ll. i 12 s. i una cana de tela de Constança, que costà 9 s. i 6 d.⁸²

És possible que part d'aquest drap fos usat per embolcallar el cadàver, formant una mortalla. L'únic document que fa referència al vestit mortuori pertany a la marmessoria de Maria, vídua de Bernat Vidal; hi figura una anotació, que no es llegeix bé, però que sembla el pagament d'un vestit per sebollir la difunta; el procurador del monestir dels dominics rebé per aquest motiu 50 sous, quantitat que no és gaire alta; atès que fou proporcionat pels dominics, podem pensar que era un hàbit de l'orde i no pas els cars vestits de sepelir-se que esmenta el Dr. Riu en el seu estudi sobre els costums funeraris a Catalunya, centrat en una època més antiga;⁸³ seria comprensible el lliurament de l'hàbit a Maria perquè els monestirs de dominics i dominiques de Barcelona eren els seus hereus, a més de l'Hospital de la Santa Creu.⁸⁴

Després de la mort, devia ésser habitual, com s'ha fet a molts pobles fins fa pocs anys, que una persona o dues anessin a invitar a l'enterrament els amics i parents del difunt. Els marmessors del canonge Pere Malet pagaren 22 sous a dues persones, Pere Joan, prevere, i Joan Roca, que s'encarregaren de fer aquesta tasca.⁸⁵ És possible que

80. Ibídem i M. RIU, *Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya, a Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya*, «Acta Medievalia. Annexes d'Arqueologia Medieval», Annex I, Barcelona, 1981-82, p. 32.

81. F. 36 r. (1437, agost, 5). Un beneficiat de Castelló d'Empúries, anomenat, sembla, Pere Pla, s'encarregà de pagar les despeses de l'enterrament al prevere Francesc Martí, beneficiat a Santa Maria del Mar.

82. Ff. 74 r. 77 v. (1437, octubre, 31 i novembre, 5).

83. M. RIU, *Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya*, pp. 29 i 30.

84. Ff. 14 v.-15 r. (1437, juny, 22). Aquest ja era un costum arrelat: J. Chiffolleau, *La comptabilité de l'au-delà*, p. 122

85. F. 20 v. (1437, juliol, 3).

altres persones, si pertanyien a una confraria, com era el cas almenys de Maria, vídua de Bernat Vidal, s'estalviessin d'enviar aquests missatgers perquè era un dels serveis que aquestes germandats prestaven als confreres.⁸⁶

El seguici mortuori s'havia fet cada vegada més ostentós. Els difunts que pertanyien a capes socials benestants disposaven que el seu cadàver fos seguit a l'enterrament per una munió de capellans, frares i pobres. El cos de Jaume Cardona fou seguit per 16 frares dominics, mentre que altres quatre assistiren a la cerimònia. La seva presència costà als marmessors 4 ll. i 8 s.⁸⁷ A l'enterrament de Maria, vídua de Bernat Vidal, hi intervingueren 26 preveres, vestits de negre, com també els sotsdiaques, i s'hi portà la creu major de l'església de Santa Maria del Pi. Els preveres cobraren un sou cadascun; pels vestits negres calgué pagar 11 s. més i per la presència de la creu altres 22; a més, dotze frares dominics acompanyaren el cos a enterrar i quatre frares més portaren brandons, serveis que costaren 36 sous.⁸⁸ A l'enterrament de Constança, vídua d'Arnau Bertran, hi degueren intervenir un gran nombre de preveres, perquè la despesa pujà a 65 sous, i també pobres amb brandons,⁸⁹ mentre que a la del prevere Joan Oliver hi intervingueren sis preveres i un escolà, que cobraren 62 s.⁹⁰ Molts dels acompanyants del difunt portaven brandons o candeles.⁹¹ En contrast amb aquests seguicis sumptuosos, l'enterrament de l'exesclava Maria fou més senzill i comptà amb la presència només d'un escolà.⁹²

86. P. BONNASSIE, *La organización del trabajo en Barcelona a fines del siglo XV*, pp. 121-138; A. BACH, *Confraries medievals*, Analecta Sacra Tarraconensia, 67-1 (1994), pp. 215-231.

87. F. 1 r.-v. (1437, maig, 23). Els marmessors pagaren, a més, 4 ll. i 8 s. d'altres despeses relacionades amb la sepultura i que no es poden llegir, és possible que fossin per a la celebració del banquet mortuori.

88. Ff. 14 r. i 17 r. (1437, juny, 21 i 25). Pere Roure, col·lector dels emoluments de Santa Maria del Pi (i prevere beneficiat a la parròquia de Santa Maria del Mar al mateix temps) i Bernat Ribera, prevere i obrer de la mateixa església del Pi cobraren aquests drets. S. CLARAMUNT, *La muerte en la Edad Media*, p. 207, constata una menor presència de capellans en els enterraments registrats en el «llibre d'òbits» de la mateixa parròquia del Pi de 1472.

89. Ff. 68 r. i 73 r. (1437, octubre, 17 i 30).

90. F. 36 r. (1437, agost, 5).

91. F. 78 r. (1437, novembre, 7).

92. F. 3 r., (1437, maig, 31).

La parròquia del difunt cobrava les despeses de l'enterrament i, a més, solia rebre un llegat amb el dret de parròquia. En el cas de l'exesclava Maria, ho cobrà Joan Gibert, prevere beneficiat de l'església de Sant Just, que era la parròquia de la difunta.⁹³ Maria, vídua de Bernat Vidal, pertanyia a la parròquia de Santa Maria del Pi i fou el seu col·lector qui cobrà els diversos serveis i els 5 s. de llegat per a la dita església per dret de parròquia.⁹⁴

En sufragi de les ànimes dels difunts foren celebrades misses i aniversaris. La missa de «corpore insepulto» no és mencionada per cap dels rebuts; segons Chiffolleau no s'imposà fins més tard; el que sí que trobem són misses de sant Amador a celebrar abans de la sepultura, però no es diu pas que hagin de fer-se amb el cos present. Molts rebuts esmenten la missa del tercer dia després de l'enterrament, que sembla un costum molt afermat, i alguns la missa de cap d'any, és a dir el primer aniversari de la mort, que Chiffolleau troba també a la regió d'Avinyó, com una mena de renovació simbòlica del funeral, que clou el dol.⁹⁵ En alguns casos són esmentats els trentenaris, la invenció dels quals era atribuïda a sant Gregori, i misses de Sant Amador, un cicle de trenta-tres misses que salvava les ànimes del Purgatori; totes dues devocions es van posar de moda a partir de mitjan segle XIV, quan va créixer la creença en el Purgatori; la segona s'inspirà en la vida d'aquest sant d'origen occità, però amb una llegenda pròpia catalana, la *Vida de Sant Amador*.⁹⁶

Per Jaume Cardona, el monestir de dominics celebrà un trentenari de misses, per les quals rebé una almoïna de 53 s., mentre que Joan de Naguia, prevere beneficiat a l'església de Martorell, en celebrà altres,

93. F. 3 r. (1437, maig, 31). Cobrà conjuntament les despeses per l'extremunció i la sepultura, 70 s. i a més el dret de parròquia. 93. F. 3 r. (1437, maig, 31). Cobrà conjuntament les despeses per l'extremunció i la sepultura, 70 s. i a més el dret de parròquia.

94. Ff. 14 r. (1437, juny, 21). Cobrà 36 s. en total: 5 per la extremunció, 26 s. per als 26 preveres que intervingueren a l'enterrament i 5 s. de llegat parroquial.

95. J. CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà*, p. 147. En canvi, sembla que a Provença no era costum la missa del tercer dia sinó al novè després de la mort.

96. J. CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà*, pp. 323-327. Sobre el significat ritual i simbòlic d'aquesta acumulació de misses, cf. p. 344. Sobre sant Amador i les seves misses cf. B. BULLES, *Saint Amador: formation et évolution de sa légende (XIIIe-XVe siècle)*. «Annales du Midi», CVII (1995), pp. 437-455, especialment pp. 446-448.

per les quals rebé dels marmessors una almoina de 33 s.⁹⁷ Pel canonge Pere Malet se celebraren misses del tercer dia i unes misses de cap d'any, per les quals Joan Cogols, prevere beneficiat i maner de la seu de Barcelona, percebé 7 ll. i 3 s., mentre que Pere Blanc, regent de la sagristia de la seu de Barcelona, en cobrà 33 s. més pel dret de la sagristia, 16 s., 6 d. cada vegada.⁹⁸

Per Maria, vídua de Bernat Vidal, els carmelitans fra Joan Moraa i fra Guillem Desplà celebraren 20 misses al monestir de framenors i en feren celebrar 30 més en el monestir del Carmel; per totes reberen 50 s.⁹⁹ El dominic fra Joan de Bell-lloc, procurador del monestir de Barcelona, rebé dels marmessors una quantitat global de 7 ll. i 4 s. per diversos serveis, entre els quals les misses del tercer dia.¹⁰⁰

Els serveis religiosos fets per la seva parròquia a Constança, vídua d'Arnau Bertran, foren misses de sant Amador, que foren celebrades abans de la sepultura i que costaren 33 sous, mentre que unes misses del tercer dia en costaren 65 i 64 sous més les nou lliçons per a difunts; les lliçons eren lectures de l'Escriptura, Sants Pares o actes de sants. Francesc Martí, prevere beneficiat de Santa Maria del Mar, procurador i col·lector dels emoluments d'aquesta església, cobrà tots els serveis prestats a la difunta.¹⁰¹ D'altra banda, Joan Cogols, prevere beneficiat a la seu de Barcelona, rebé 18 ll. per distribuir-les entre diversos preveres de les esglésies de Barcelona com a almoines per les misses que havien celebrat per l'ànima de la difunta.¹⁰²

Era freqüent també que es creessin aniversaris per a la celebració de misses cantades de sufragi, a celebrar generalment la data de la mort del fundador de l'aniversari, així el difunt s'assegurava les pregàries de les misses a perpetuïtat, que podien ésser una bona ajuda per a la seva salvació;¹⁰³ els nostres rebuts ens informen sobre la creació

97. F. 1 r.-v. i 5 r. (1437, maig, 23 i juny, 5).

98. Ff. 12 r., 22 v., (1437, juny, 17, juliol, 6).

99. F. 11 v. i paper solt (1437, juny, 17). Fra Jaume Mora, del monestir del Carme, reconegué després que s'havien cobrat els 50 s. per 50 misses per la difunta, però diu que foren celebrades al monestir dels dominics: f. 17 r. (1437, juny, 25).

100. Ff. 14 v.-15 r. (1437, juny, 22).

101. F. 68 r. i 77 r. (1437, octubre, 17 i novembre, 5). Tots els serveis, compres extremuncions, sepultura i misses, pujaren a la considerable quantitat de 12 ll. i 13 s. i més endavant cobrà encara una altra quantitat.

102. F. 75 r. (1437, novembre, 2).

103. Sobre els aniversaris, cf. C. BATLLE i M. CASAS, *La caritat privada i les*

d'aniversaris; per exemple, els marmessors del canonge Pere Malet pagaren 280 ll. a Ferrer Castellà, prevere beneficiat a la seu i procurador dels aniversaris comuns, per crear-ne; el preu és tan alt que devia establir més d'un aniversari: potser també en creà per als pares; a més, tenien el mateix objectiu les 33 ll. lliurades a Guillem Bonet, també prevere beneficiat a la seu i administrador dels aniversaris comuns.¹⁰⁴ Francesc Martí, el col·lector dels emoluments de Santa Maria del Mar, rebé un pagament de 40 sous a compte per als aniversaris comuns d'aquesta església, a fi que s'hi celebrés cada any, per Tots Sants, un aniversari per l'ànima de Constança Bertran.¹⁰⁵ Altres creaven beneficis també amb aquesta finalitat; era una solució més cara perquè calia mantenir un capellà, però en canvi hom tenia dret a una missa diària;¹⁰⁶ ho devia haver fet Vicenç Padriça, llicenciat en lleis, que creà el benefici de Sant Bartomeu a l'església de Sant Just; el seu hereu, Bartomeu Padriça, mantingué un plet amb el prevere beneficiat que en tenia cura i, després de la mort també de Bartomeu, els seus marmessors arribaren a una composició amb ell i li assignaren 50 florins que demanà que fossin esmerçats en un pal·li carmesí amb signes al mig i en un frontal «de Padriça», folrat de tela verda i amb un serrell de seda verda.¹⁰⁷

El pa repartit el dia de l'enterrament i la pitança. Els pagaments de les marmessoreries del canonge Pere Malet, de Jaume Cardona i de Constança, vídua d'Arnau Bertran, enregistren la despesa del pa que es repartia el dia de l'enterrament o a les misses de sufragi. Els flequers Joan Martí, Miquel Poc i Guillem Tina cobraren per aquest concepte 25 s., 20 s. i 39 s. 6. respectivament; en el primer cas, el rebut diu que fou repartit a les misses de cap d'any, en el segon cas, a la sepultura, i

institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII), pp. 159-160; J. R. JULIÀ, *Las actitudes mentales de los barceloneses del primer tercio del siglo XIV*, pp. 33-34. Per a França, cf. J. CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà*, pp. 334-337.

104. Ff. 24 v. i 26 r.-v. (1437, juliol, 9 i 11).

105. F. 77 r. (1437, novembre, 5).

106. Sobre la creació de capellanies: cf. J. CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà*, pp. 332-334 pel que fa a França i J. R. JULIÀ VIÑAMATA, *Las actitudes mentales de los barceloneses del primer tercio del siglo XIV*, «Anuario de Estudios Medievales», 20 (1990), pp. 15-51, especialment pp. 42-45.

107. F. 67 r.-v. (1437, octubre, 15)

en el tercer cas, a la sepultura i a les misses del tercer dia.¹⁰⁸ Un enterrament més modest fou el del prevere Joan Oliver; s'hi despengueren només 5 s. per pa.¹⁰⁹

Del banquet mortuori no en tenim notícies perquè es devia fer a casa del difunt.¹¹⁰ Del que hi ha referències són dels diners deixats per a la pitaça dels monestirs, que probablement servien per pagar l'apat del monestir el dia de l'enterrament o de l'aniversari del difunt. Mencionen la pitaça algunes deixes a monestirs, englobant en una sola quantitat les despeses d'enterrament (segurament la participació de frares del monestir en qüestió), la pitaça i misses. Els marmessors de l'exescrava Maria lliuraren 40 s. per tots aquests conceptes al monestir dels eremites de Sant Agustí, a través de Ramon Mateu, que n'era el procurador i ecònom. En el cas de Maria, vídua de Bernat Vidal, destinà diners per a pitaça al monestir dels dominics, uns dels hereus de la difunta.¹¹¹

Vestits o diners distribuïts el dia de l'enterrament o a les institucions assistencials. Era costum lliurar vestidures de dol, gramàsies o gramalles i caputxes, als servidors i esclaus del difunt o difunta perquè les portessin el dia de l'enterrament i també túniques als pobres que hi acudien. Els rebuts ens permeten constatar que dues tradicions conviuen en el color d'aquestes robes; mentre que el negre s'imposa als vestits lliurats als esclaus i servidors, el color de les túniques donades als pobres és el blanc, el color de dol precedent. Segons F. PIPONNIER, el negre, color de desesperació, no era apropiat per a una religió d'esperança, però s'havia imposat de manera tardana a partir de la Península Ibèrica i des de les corts, que el van posar de moda.¹¹²

108. Ff. 13 r., 20 v. i 96 v. (1437, juny, 18, juliol, 3 desembre, 11) Sobre l'oferta del pa *dinal* cf. M. RIU, *Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya, a Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya*, «Acta Medievalia. Annexes d'Arqueologia Medieval», Annex I, Barcelona, 1981-82, p. 46.

109. F. 36 r. (1437, agost, 5).

110. M. RIU, *Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya*, pp. 35-36.

111. Ff. 12 v., 14 v.-15 r. (1437, juny, 18 i 22). Cf. més endavant l'apartat «Herències o llegats a religiosos o a institucions religioses». J. R. JULIÀ, *Las actitudes mentales de los barceloneses del primer tercio del siglo XIV*, especialment pp. 32-33.

112. F. PIPONNIER, *Les étoffes du deuil, a A reveiller les morts*, pp. 135-140 i concretament p. 136. Cf. també J. CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà*, pp. 140-142.

Entre els rebuts de la marmessoria de Jaume Cardona hi figura el signat per un sastre anomenat Bernat Alemany, que rebé 47 s. per la feina de confeccionar dues túniques i dues gonelles per a les dues esclaves del difunt.¹¹³ Margarida, exesclava de Maria, vídua de Bernat Vidal, rebé també una túnica i una gramalla, després de la mort de la seva mestressa, per a les quals els marmessors compraren 5 canes de drap negre de bruneta a Francesc Moragues, draper de Barcelona, que costaren 4 ll. i 8 s., a raó de 16 s. per cana.¹¹⁴

Els rebuts de la marmessoria d'Isabel, vídua de Francesc Conomines, ens permeten saber que, per disposició de la difunta, foren confeccionades túniques d'home i de dona per als pobres que vivien a l'Hospital de la Santa Creu, no sabem si com a donatiu a l'Hospital o perquè anessin a l'enterrament. Bartomeu Vilar, sastre, rebé per la tela i per la confecció d'aquestes túniques 13 ll. i 14 s.; foren en total set túniques per a home, quatre per a dona i una per a una nena i, a més, una gonella; Pere Feliu, prevere i prior del dit Hospital de la Santa Creu, reconegué haver rebut i distribuït aquestes túniques.¹¹⁵

Per a l'enterrament de Constança, vídua d'Arnau Bertran, fou comprat un drap de bruneta, per a fer gramalles i caputxes als servidors, al mercader barceloní Jaume Rovira, que costà, amb l'impost de la bolla i les corredures, 7 ll., mentre que la confecció d'aquestes peces costà 60 s., pagats a Pere Mateu, àlias de Girona, sastre de Barcelona. També foren proporcionades gramalles als pobres que portaven brandons a l'enterrament; el drap, de diverses menes, per a aquestes túniques fou comprat al draper Joan Font, i costà 32 ll., una quantitat il·legible de s. i 3 d. D'aquesta quantitat, 24 ll., 17 s. i 6 d. foren esmerçats en dos draps blancs i una quantitat il·legible de canes que havia de servir per a confeccionar gramalles per als pobres, mentre que el drap per a una gramalla, túnica i caputxa per a un dels servidors de la difunta, Bartomeu Ferrer, havia d'ésser negre, de bon tint, segons

113. F. 17 v. (137, juny, 25).

114. F. 72 r. (1437, octubre, 26).

115. Ff. 5 r. i 7 v. (1437, juny, 5 i 9). Drap burell usat per a 5 túniques costà 6 ll. 7 s. i 9 d., més 14 s. i 1 d. pel dret de bolla; 28 s. per les costures i una altra quantitat per abaixar el drap; 4 canes i mitja de drap burell que s'usà per fer tres túniques més i les costures costaren 2 ll. i 5 s.; 3 canes i 3 pams més de drap burell per fer una túnica de dona, una de nena i una gonella costaren 33 s.; abaixar aquest drap, 1 s. 1 d. i les costures 10 s. i 7 d.

el rebut; foren comprats a aquest fi set canes i sis pams, que costaven a 16 s. i 6 d. la cana, mentre que per a les túniques de les criades de la difunta foren comprades dues canes de drap de molada, que costaren 20 s.¹¹⁶

A l'enterrament de Maria, vídua de Bernat Vidal, foren distribuïts 47 s. entre els pobres vergonyants; se n'ocuparen Pere Lledó, agricultor, i altres persones que cobraren després aquesta quantitat als marmessors.¹¹⁷

D'acord amb la voluntat del difunt Pere Foixes, havien d'ésser lliurades gramalles i caputxes de drap de llana burell a 16 persones, amb l'obligació, segurament, com era habitual, que anessin a l'enterrament. Consta que foren lliurades a Gonçalvo Ferrando, corredor d'animals de Barcelona, a Margarida, muller de Miquel Caldes, a Guillem Corts i a Antoni Riambau, tots tres de Sant Cugat, a Bernat Figuera, a Tecla, muller de Pere Ubac, i a sor Justina, monja de Pedralbes.¹¹⁸

LA DISPOSICIÓ DELS BÉNS

El notari tenia un paper molt important en aquest capítol. Generalment, a totes les marmessories trobem un llarg rebut amb el salari i les despeses del notari. Hi figuren, en primer lloc, les despeses del testament, després les de l'inventari dels béns i seguidament les de la venda en encant, si es feia.

El testament. Bé que s'havia fet abans de la mort, tractem aquí aquesta despesa perquè una part es cobrava sempre després de la mort del testador i a vegades tota, si havia estat dictat a la darrera malaltia.

L'exescrava albanesa, Maria, havia fet testament en poder del nostre notari, el qual, un cop esdevinguda la mort, cobrà als marmessors el salari per aquest treball, 20 s.¹¹⁹

A causa dels serveis prestats a l'herència del canonge Pere Malet, el notari Nicolau de Mediona presentà una llarga factura; cobrà un total de 25 lliures, 11 s. i 4 d. per diversos conceptes relacionats amb

116. F. 71 v., 72 v. i 73 r. (1437, octubre, 25, 29 i 30).

117. F. 47 v. (1437, agost, 28).

118. Ff. 93 r. i 94 r.-v. (1437, desembre, 2 i 4).

119. F. 10 r. (1437, juny, 13).

el testament, l'inventari dels béns, l'encant etc. El testament i dos codicils de Pere Malet havien estat dictats davant del notari Pere Andreu, però com que Nicolau de Mediona era l'hereu de les seves escriptures cobrà ell el salari corresponent. El rebut és interessant perquè detalla els preus dels diferents treballs efectuats per Pere Andreu o per Nicolau de Mediona; ens interessen ara el salari percebut pel testament amb l'aprisia, feta en poder del notari Pere Andreu, 5 ll. 5 s., i per la redacció de dos codicils, que costaren 2 ll.¹²⁰

A la marmessoria de Maria, vídua de Bernat Vidal, Llorenç Coll, notari de Barcelona i usufructuari de les escriptures del difunt Bartomeu Guamir, que havia redactat el testament de la difunta, cobrà 28 s., 25 dels quals corresponien a mig salari del testament (l'altre mig ja es devia haver cobrat en el moment d'ésser dictat) i 3 s. pel trasllat de l'inventari dels béns de Bernat Vidal, que devia ésser necessari llavors per a la liquidació de l'herència de Maria.¹²¹

Els marmessors de Constança, vídua d'Arnau Bertran, lliuraren al notari Nicolau de Mediona 22 ll. en pagament prorrata del que li era degut pel testament i per l'inventari. Sembla, però, que Constança devia haver fet anteriorment un altre testament en poder del notari Arnau Piquer i per això el seu successor en la notaria, Bartomeu Savall, cobrà 50 s. per mig salari de fer el testament.¹²²

Cal notar que les hereves d'Eulàlia, vídua del notari Andreu Figuera, que eren la seva néta Eulàlia Segarra, muller de Berenguer Sellent, i la seva mare Eufrasina, muller de Jaume Segarra, hagueren de pagar una llarga llista de despeses a Nicolau de Mediona, pel seu treball i el de Pere Andreu, de qui tenia les escriptures, que pujaven a 15 ll. 7 s. 10 d.; però com que Pere Andreu ja n'havia cobrat una part, Nicolau de Mediona en cobrà només 6 ll, 10 s. i 10 d. Cobrà 50 s. pel testament.¹²³

Inventari dels béns. El manual que estudiem no ens ofereix cap inventari de béns dels que sabem que es realitzaren arran de la mort de cadascun dels protagonistes de les marmessories que analitzem. Només

120. F. 57 r.-v. (1437, setembre, 17).

121. F. 20 r. (1437, juliol, 2).

122. F. 118 r.-v. i 139 r. (1438, febrer, 6 i març 14).

123. F. 38 r. (1437, agost, 8).

ens ofereix els rebuts on consten els honoraris del notari, que per la quantitat assolida ens indiquen si la tasca fou més o menys llarga i per tant si el patrimoni era més o menys important, informació aquesta corroborada pel temps esmerçat en la tasca, ja que es cobraven les dietes, i l'extensió escrita del mateix inventari. Nicolau de Mediona cobrà 10 s. per la confecció de l'inventari dels béns de l'exescrava albanesa Maria, inclosos els 2 s. i 2 d. pel mig dia que un seu escrivà jurat estigué ocupat a fer-lo i un sou pels tres fulls que ocupà.

Per l'inventari dels béns del canonge Pere Malet, Nicolau de Mediona cobrà només mig salari, que eren 2 ll. i 10 s.; i, a més, per cinc dietes esmerçades a fer-lo: 1 ll. i 5 s. (a raó de 5 s. per dieta) i pels 18 folis que ocupà, 12 s.; el trasllat de l'inventari ocupà molt més, 26 fulls, pels quals el notari cobrà 17 s., 4 d., a raó de 8 d. per carta; suposem que devia tractar-se de la còpia que s'usava en l'encant, on potser calia deixar més espai per anotar-hi els compradors, preus etc.¹²⁴ També cobrà mig salari per l'inventari dels béns d'Eulàlia, vídua del notari Andreu Figuera, i pels del seu pare, 1 ll. 5 s., i 8 s. respectivament; un jurat seu hi esmerçà vuit dies; les dietes, doncs, pujaren a 2 ll., mentre que per l'extensió dels inventaris, que degué ésser entre tots dos de 39 fulls i mig, cobrà 13 s. i 4 d.¹²⁵

El notari barceloní Marc Busquets esmerçà quinze dies per fer l'inventari de béns de Vicenç Padriça, del qual era hereu Bartomeu Padriça, apotecari d'Igualada. Foren els marmessors d'aquest darrer, que també morí, els encarregats de pagar al susdit notari els 6 fl. i 10 s. que el difunt li devia per l'inventari i per altres afers seus.¹²⁶

La venda dels béns. Era força habitual que els béns dels difunts fossin venuts en encant, sobretot quan els hereus eren institucions religioses o assistencials. La major part de les notícies que tenim sobre els encants provenen dels honoraris cobrats pels notaris, que percebien una comissió sobre el valor aconseguït pels béns venuts, 4 diners per lliura. A més de la seva comissió, doncs, solen informar-nos d'aquest valor, notícia que sempre pot ésser d'interès.

En algunes marmessories hi ha també rebuts que ens forneixen

124. F. 57 r.-v. (1437, setembre, 17).

125. F. 38 r. (1437, agost, 8). Consta que féu també un trasllat d'ambdós inventaris, però aquesta part del document no es llegeix bé.

126. F. 146 r. (1438, març, 19)

detalls de com s'efectuava aquesta venda, per exemple, consta que dos bastaixos, Rolendino Edi i Jordi de Candia, s'encarregaren de portar els béns mobles de Maria, vídua de Bernat Vidal, a l'encant i cobraren per aquesta feina 20 s. S'encarregà de la venda un corredor públic de Barcelona, Salvador Rovira, amb la col.laboració de Bartomeu Duran, que cobraren 19 s.; els béns aconseguiren les 58 ll. Els marmessors de Maria tingueren cura també de pagar els impostos corresponents i lliuraren a Pere Dalmau, col.lector d'imposicions de Barcelona, 19 s. 5 d. deguts pel dret de 4 d. per lliura, de 58 ll. 8 s.¹²⁷ La venda de les robes de Pere Malet fou efectuada pel corredor de pelfa barceloní Salvador Rovira, que n'aconseguí 239 lliures, 9 s. i 10 d., mentre que la dels seus llibres fou realitzada pel bidell de la seu de Barcelona, Enric Ber, també en encant; reportaren 251 lliures, 10 s. i 7 d.,¹²⁸ mentre que altres béns encantats directament pel notari sembla que aconseguiren 98 ll. 6 s., 8 d. Per la seva gestió, Salvador Rovira cobrà 43 sous i 9 diners i Enric Ber 10 lliures; una quantitat molt més alta el segon perquè la seva tasca era més especialitzada. Suposem que el nombre de llibres venuts devia ésser important perquè el llibreter Guillem Comes, que s'ocupà de vendre dos llibres de l'herència de Guillem Roure, cobrà 33 s. per la feina.¹²⁹

Nicolau de Mediona diferencia en el seu rebut per als marmessors del canonge Malet entre la comissió percebuda quan els béns eren venuts en encant sense intervenció de corredors, que era la susdita de 4 diners per lliura, i la que es cobrava quan hi intervenien corredors, que era la meitat, 2 diners per lliura, segurament perquè l'altra meitat de la comissió era per al corredor. De la part dels béns venuda amb intervenció de corredors en cobrà 4 ll., 19 s. i 9 d., que deu correspondre a les vendes fetes per Salvador Rovira i per Enric Ber, mentre que la comissió per la venda en encant de la resta dels béns pujà a 3 ll., 18 s., 8 d., cosa que ens donaria el valor de venda susdit de 98 ll., 6 s. i 8 d.; Nicolau de Mediona percebé encara pel document de l'encant, que ocupà 19 fulls, 6 s. 4 d. (a 4 d. per full) i 13 s. 4 d. pel trasllat de l'encant, que ocupà 20 fulls i, a més, altres 13 s. 4 d. per altres 20 fulls de l'encant fets per Mediona per cobrar els deutes de la venda; a més, potser en relació amb l'encant, redactà 39 àpoques o rebuts, per les

127. Ff. 14 v. i 17 v.-18 r. (1437, juny, 22 i 26).

128. Ff. 7 r. i 62 v. (1437, juny, 8 i octubre, 1).

129. F. 53 v. (1437, setembre, 9).

quals cobrà a raó de 12 d. per cadascuna i 14 àpoques més amb definició, que eren més cares i per les quals cobrà 2 s. per cadascuna, en total 3 ll. i 7 s.¹³⁰

La venda en encant dels béns de l'exesclava albanesa Maria produí una quantitat de diners molt més modesta que la del canonge Malet: 10 ll. Nicolau de Mediona cobrà 3 s. i 4 d. com a comissió sobre aquella quantitat i 8 d. per la confecció de dues cartes d'encant.¹³¹ Els béns del notari Andreu Figuera aconseguiren en encant una quantitat més alta, de 185 ll., mentre que els de la seva muller Eulàlia pujaren a 56 ll.; Nicolau de Mediona cobrà pel seu percentatge, respectivament, 18 s., 8 d. i 14 s., 2 d., a raó de 2 d. per lliura, percentatge que indica que hi intervingué un corredor. A més, cobrà als marmessors una quantitat per la confecció de documents relacionats amb l'encant.¹³²

A vegades també anaven a encant els béns immobles, a més dels mobles. S'esdevingué així en l'herència de Joana, vídua de Joan Lledó, mercader de Barcelona, que féu hereus els marmessors perquè distribuïssin els seus béns en sufragi de la seva ànima i en pies causes. Els marmessors, Joan Feixes, prevere beneficiat a l'església de St. Joan, Bernat Ribera, prevere, i Pere de Casanova, notari de Barcelona, vengueren a Pere Taybolos, col·lector d'impostos de Barcelona, com a més oferent a l'encant, una casa situada a la Riera o carrer de Sant Joan, a tocar de la casa de l'orde de St. Joan, que la difunta tenia pels aniversaris comuns de la seu de Barcelona a cens de 10 morabatins. La casa aconseguí el preu de 260 ll. També fou venut al mateix comprador un terreny, situat al mateix lloc, més cap al sud, amb un pou, que tenia per la prepositura de novembre de la catedral a cens de 5 d., el preu del qual no consta.¹³³

Despeses notariales o jurídiques per a la liquidació de la successió. Ja ens hem referit als honoraris cobrats pels notaris tant pel que fa al testament com a l'inventari dels béns i a l'encant. Comentarem ara les quantitats cobrades bé per les àpoques dels beneficiats amb llegats,

130. F. 57 r.-v. (1437, setembre, 17).

131. F. 10 r. (1437, juny, 13).

132. F. 38 r. (1437, agost, 8). Aquesta part del document no es llegeix bé i no es pot precisar a quant pujava cada concepte cobrat pel notari.

133. F. 59 r.-v. (1437, setembre, 19). Fou lliurada possessió de la casa al comprador per Pere de Casanova, notari de Barcelona: f. 101 v. (1437, desembre, 20).

bé pels documents de venda fets per a les marmessories, sentències arbitralis etc.

Nicolau de Mediona cobrà als marmessors del canonge Pere Malet diverses èpoques; ja ens hem referit a les que féu, suposadament, per als compradors dels béns a l'encant; però, a més, en cobrà d'altres que creiem que devien ser les de la marmessoria: 22 èpoques senzilles i dues èpoques de definició, per les quals cobrà 26 s.; a més, redactà una cessió i definició de redempció d'un censal, del qual Pere Malet havia estat fiador i que els marmessors redimiren; per aquesta feina cobrà 5 s. i 6 d. i per fer dues procuracions cobrà també 5 s. i 6 d., mentre que foren lliurats 10 s. als seus jurats, per diversos treballs.¹³⁴

Altres notaris intervingueren també en afers derivats de l'herència de Pere Malet: Mateu de Thessarac, que era un dels marmessors del difunt, cobrà 11 ll. pel document d'amortització d'uns morabatins assignats pel difunt a un benefici de nova creació i per l'assignació d'un censal sobre el General de Catalunya a aquest benefici,¹³⁵ mentre que Joan Marc, clergue i notari apostòlic, cobrà 5 ll., 13 s. i 5 d. per diverses actes, escriptures, etc., fetes per a la dita marmessoria.¹³⁶

Diversos professionals reberen el pagament per tasques relacionades amb l'herència o la marmessoria del mateix canonge Malet: Guillem Jordà, doctor en decrets, que actuava com a advocat de l'herència, cobrà 22 lliures,¹³⁷ mentre que Baltasar Buçot, canonge de Barcelona i marmessor del difunt, cobrà 30 ll. per diverses causes i especialment pel salari d'una sentència que pronuncià entre els germans del difunt d'una banda i els seus marmessors de l'altra.¹³⁸

DISTRIBUCIÓ DE L'HERÈNCIA

Enfranquiments d'esclaus i deixes a esclaus i servidors. Era força habitual que, en el moment de la mort, els esclaus que havien prestat servei als seus amos durant anys fossin enfranquits. Un mandat ben imperatiu per manumetre la seva esclava búlgara Maria, de 50 anys, és el que Francesc de Caramany féu constar en el seu testament: si els

135. F. 43 v. (1437, agost, 22).

136. Ff. 67 v.-68 r. (1437, octubre, 15).

137. F. 18 r. (1437, juny, 26).

138. F. 104 r. (1438, gener, 2).

seus hereus no complien aquest desig en el termini d'un mes després de la seva mort, l'herència passaria al monestir de framenors de Castelló d'Empúries. La seva néta i hereva universal Elionor, muller de Francesc Ermengol, s'afanyà, doncs, a alliberar Maria.¹³⁹ En un altre cas, Clara, muller d'Yvó Conill, de paraula i davant de testimonis havia dit que volia que Joan, un captiu grec del dit Yvó, de 30 anys, fos lliure després de la seva mort; per això, les seves filles i hereves, Agneta i Joana, juntament amb els marmessors, Berenguer de Vilatorça i la muller Agnès i Jaume Solà i la muller Joana, donaren la manumissió al dit Joan.¹⁴⁰

És possible que les exesclaves de Maria, vídua de Bernat Vidal, ja haguessin estat enfranquides abans de la seva mort o foren alliberades pel testament; en tot cas, la seva mestressa els féu llegats. Margarida rebé diversos mobles i robes de la difunta, entre altres un llit de quatre posts amb dos matalassos, dues flassades, llençols de lli, un coixí, un cobrellit de lli, un travesser, unes tovalles amb tovallons, una taula rodona de fusta i un estri de coure petit. La difunta li llegà, a més, mentre visqués, un censal mort de 10 ll. que li prestaven Bartomeu Garguella o Gargaya, cirurgià, la seva muller Elionor, i Pere i Joan d'Aguilar, estudiants en arts, pel qual estava obligada una casa al carrer de la Pellisseria, amb la condició que, si fos redimit, en fos comprat un altre d'equivalent.¹⁴¹

Les esclaves de la vídua Bertran, alliberades segurament en el mateix testament, no hi foren oblidades. Tant Maria com Magdalena nomenaren un procurador, el mes d'octubre de 1437, el peier Bartomeu Ferrer, perquè tingués cura de demanar els llegats de la seva senyora,¹⁴² i poc després, el 4 de novembre, aquest procurador, que també era un antic servidor de la difunta, cobrà les 10 ll. de la pensió d'un censal anual que Constança Bertran havia llegat a Maria mentre visqués; a més, Maria rebé una sèrie de béns mobles que són enumerats: el llit en el qual morí la mestressa, que era de sis posts i petges d'álber, una màrfega plena de palla, un matalàs de fustany «conerill» de colors lívid i blanc amb una sotana de tela blanca i encara un altre matalàs similar, un travesser del mateix drap ple de ploma, un bancal d'álber amb el seu pam, un parell de llençols d'estopa de tres teles, un altre parell de

139. F. 54 r. (1437, setembre, 9).

140. F. 131 r.-v. (1438, març, 2).

141. F. 10 r.-v. i 28 r.-v. (1437, juny, 13, juliol, 17).

142. F. 68 r.-v. (1437, octubre, 17).

llençols de lli vells de quatre teles, una vànova, una altra vànova, «a bastos» vella, una flassada cardada vella i una altra blanca i dos coixins plens de ploma; a la seva mort, però, haurien de restituir-se a l'Hospital de la Santa Creu, que era un dels hereus. La mateixa Maria cedí al seu procurador, Bartomeu Ferrer, els seus drets contra els hereus de Constança i Arnau Bertran per 80 ll. que li eren degudes per salaris endarrerits, per préstecs que féu a Constança i per altres causes que no són detallades.¹⁴³

Aquest procurador de les exesclaves, Bartomeu Ferrer, que també era un servidor de la difunta, rebé llegats per a ell (25 ll.), per a la seva muller (15 ll.) i per a la filla Francina, de tres anys (60 ll.); assignà, però, aquests llegats a Francesc Llobet, ciutadà de Barcelona, en pagament d'un deute de 39 ll., 7 s. i 8 d., bé que, finalment, cobrà directament 59 ll. i 7 s. en nom propi i de la filla Francina.¹⁴⁴

Entre els llegats cal mencionar el de 10 ll. destinat per Violant, esposa del cavaller Francesc Ermengol, a Caterina, exesclava de Guillem Ermengol, també cavaller.¹⁴⁵ Un llegat per a una criada no esclava el trobem a l'herència de Caterina, vídua de Pere d'Oluja, que deixà diverses robes a la seva criada Caterina, filla de Pere Mucet, de Falset, pare i administrador de Maria, que fou qui recollí el llegat, consistent en robes: tres camises de lli de la difunta, unes tovalles, dos tovallons i una tovallola, tot de lli, una túnica i dues gonelles de drap negre de la difunta, dos draps per a cobrir el pa, un parell de llençols de drap de llenç de tres teles i un mantell de drap negre, vell.¹⁴⁶

Herències o llegats a pies causes. Entre les herències que designaren com a hereus universals institucions religioses o assistencials cal destacar la del canonge Pere Malet, la de Maria, vídua de Bernat Vidal, la de Constança, vídua de Bernat Bertran, i a un nivell molt més modest la de l'exesclava albanesa Maria. Pere Malet nomenà hereus l'Almoïna i l'hospital de la Santa Creu; Maria Vidal l'hospital de la Santa Creu i els monestirs de dominics i dominiques de Barcelo-

143. Ff. 75 r., 96 v.-97 r. i 102 v.-103 r. (1437, novembre, 4 i desembre, 11 i 30).-103 r. Bartomeu Ferrer cedí aquests drets donats per l'exesclava Maria a Francesc Desplà, àlies de Conomines, en pagament de 89 ll. que li devia: *ibidem*, f. 103 r.

144. Ff. 117 v. i 129 r. (1438, febrer, 4 i 21).

145. F. 96 r. (1437, desembre, 11).

146. F. 98 r. (1437, desembre, 12).

na; Constança Bertran, l'hospital de la Santa Creu i l'Almoina. De l'exescrava albanesa Maria no sabem que hagués designat cap institució en concret; la seva herència fou distribuïda entre llegats assistencials, com veurem seguidament.

D'altres herències, sabem que designaren com a hereus les pies causes, però no ens ha arribat la distribució a través d'aquest manual. Un dels casos és el de Miquel Capmany, de Sarrià. El testament havia estat redactat pel notari Jaume Isern el 3 de juny de 1436 i ell o el seu successor degueren encarregar-se de la marmessoria. Nicolau de Mediona redactà només, almenys en aquest manual, el reconeixement per part dels marmessors, Antoni Cols, de Sarrià, i Joan Figuera, que Angelina, muller de Vicenç Capmany, els havia tornat 330 ll. que el difunt li havia deixat i a més 22 ll. per una peça de terra situada a Santa Eulàlia de Provençana, que havia comprat. L'herència de Bartomeu Padriça, apotecari d'Igualada, que féu hereu universal Déu, la seva ànima i les causes pies, exigí un compromís arbitral entre Pere Padriça, cirurgià d'Igualada, i Joan Sabater, prevere beneficiat a la seu de Barcelona, procurador de la vídua, Constança, que també era un dels marmessors. Els àrbitres foren Antoni Torres, doctor en ambdós drets, Joan Coll, doctor en lleis, i Ferran Bernat de Vilalta, monjo de Montserrat.¹⁴⁷

A part, cal considerar els llegats per a pies causes: fer misses, casar donzelles pobres, ajudar a la manutenció de pobres, redimir captius cristians etc. En trobem en aquelles herències on l'hereu o hereus universals són institucions religioses i assistencials i en d'altres com la de Violant, muller del cavaller Francesc Ermengol, i la d'Angelina, muller del mercader Bartomeu Tàrrega, menor. Ho veurem seguidament.¹⁴⁸

147. Ff. 23 v.-24 r. i 86 v. (1437, juliol, 8, i novembre, 19). El compromís entre Igualada d'una banda i Joan Sabater, prevere beneficiat a la seu, i Constança, vídua de Bartomeu Padriça, marmessors del dit Bartomeu, hagué d'ésser prorrogat el 14 de febrer de 1438: *ibidem*, f. 123 v. Els marmessors de Bartomeu Padriça hagueren de solucionar, a més, alguna qüestió pendent d'una herència de Vicenç Padriça, llicenciat, que havia rebut el dit Bartomeu i hagueren de pagar 50 fl. a Antoni Estapera, prevere beneficiat a la seu: f. 67 r.-v (1437, octubre, 15).

148. Cf. sobre aquest tema, però a partir dels testaments: A. BORRÀS I FELIU, *L'ajuda als pobres en els testaments de Catalunya i València del segle XV*, a *La pobresa y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, 1, pp. 363-372; també, per a una època anterior, C. BATLLE I M. CASAS, *La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)*, pp. 117-190; J. R. JULIÀ, *Las actitudes mentales de los barceloneses del primer tercio del siglo XIV*, pp. 35-42.

1. *Herències o llegats a religiosos o a institucions religioses.* D'herència a institució religiosa, no assistencial, només hem trobat la de Maria, vídua de Bernat Vidal, que, com hem dit, deixà la meitat dels seus béns als monestirs de dominics i dominiques de Barcelona, però els llegats a religiosos o institucions religioses són presents a moltes marmessories.¹⁴⁹

Per exemple, a través de l'actuació dels marmessors de Jaume Cardona sabem que destinà un llegat de 20 s. per a l'església de Martorell, cosa que fa pensar que potser Jaume Cardona era originari d'aquesta població; rebé el llegat el prevere beneficiat en aquesta parròquia, Joan de Naguia.¹⁵⁰ L'exesclava Maria destinà, com hem vist, una deixa a la parròquia i un llegat de 5 s. per a les obres de l'església del monestir dels eremites de Sant Agustí. Del canonge Malet sabem que llegà 40 florins al canonge Pere Pelegrí, que fou rebut pel seu procurador Guerau Vilars, beneficiat a la seu.¹⁵¹

Maria, vídua de Bernat Vidal, llegà un calze d'argent daurat per fora, amb la patena, al monestir de Pedralbes. Els marmessors l'encarregaren a l'argenter barceloní Pere Puig, que confeccionà ambdues peces, amb un pes de 3 marcs i 3 argenços i pel preu de 21 ll., 3 s., 4 d.; totes dues peces foren lliurades amb un estoig de coure i una tovallola, a través d'Esteve Busquets, procurador del monestir i prevere beneficiat a la seva església.¹⁵² Féu, a més, un llegat de 60 s. a sor Margarida Tomasa, monja del monestir de Sant Joan de l'Erm, prop d'Empúries, perquè llegís salteris i altres oracions per la seva ànima.¹⁵³

Però fou Constança, vídua d'Arnau Bertran, la que destinà més llegats a religiosos. Algunes obres d'esglésies reberen petites aportacions seves. Deixà 40 s. a les obres de la catedral, que foren cobrats per Bernat Tolosa, prevere beneficiat i obrer de la seu, mentre que a les de Santa Maria del Mar n'havia assignats 50, lliurats a Bernat Bojons, prevere beneficiat en aquesta església, que en cobrà encara 40 més per a ciris per a la festa de Tots Sants.¹⁵⁴

149. Cf. també per al segle XIII: C. BATLLE i M. CASAS, *La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)*, pp. 151-156.

150. Ff. 5 r. (1437, juny, 5).

151. F. 104 r. (1438, gener, 7).

152. F. 43 r. i 54 r.-v. (1437, agost 21, i setembre, 10).

153. F. 147 v. (1438, març, 19)

154. F. 84 r. i 93 r. (1437, novembre, 15 i desembre, 2).

Diverses institucions religioses femenines resultaren afavorides per llegats importants de la difunta. Totes reberen un llegat de dos sous per a cada monja perquè llegissin salteris i altres oracions per a la seva ànima. Joan Saperà, apotecari i procurador de la priora i convent de les penedides rebé, en nom d'elles, primer 18 ll. i, després 38 s. per a les dinou monges, per a pregàries, com ja hem dit; a més, 66 s. per a sor Salvadora, del mateix convent, que havia de rebre aquesta quantitat cada any mentre visqués.¹⁵⁵ Guillem Bonet, prevere beneficiat a la catedral de Barcelona i procurador de l'abadessa i convent de Valldonzella, fou l'encarregat de cobrar el llegat per a aquest monestir: 80 s. per a les quaranta monges i 44 s. per al convent, amb els quals caldria pagar els dos ciris que volia que cremessin aquell dia,¹⁵⁶ mentre que Esteve Busquets, prevere beneficiat a Pedralbes i procurador del monestir, cobrà 20 ll. per a pitança, 6 ll. i 6 s. d'un llegat per a les seixanta-tres monges del monestir, per a les oracions i llegats per a algunes monges en particular: 10 ll. per a Damiata de Relat, filla de Pere de Relat, i altres 10 per a la monja Solera.¹⁵⁷ Angelina Mercera, priora del monestir de Montalegre, rebé 50 s. per a les seves vint-i-cinc monges. Joan Picanyes, prevere beneficiat a Sta. Maria del Pi, com a procurador de la priora i convent de St. Pere de les Puelles, en rebé 80 per a les trenta monges; Pere Camós, mercader de Barcelona, com a procurador de la priora i convent de les predicadores, en rebé 54 per a les vint-i-set monges; Jaume Sorts, sastre de Barcelona, procurador substituït de Joan Feixes, prevere beneficiat a l'església de St. Joan de Jerusalem i procurador del convent de St. Antoni o de Sta. Clara de Barcelona, en rebé 80 per a les quaranta monges, mentre que Violant Girona, sotspriora de Jonqueres, rebé 72 s. per a les seves trenta-sis monges.¹⁵⁸ Cal assenyalar que aquesta mena de llegats permeten de saber el nombre real de monges a cada monestir en el moment de l'execució de l'herència.

Tots els convents de religiosos mendicants masculins, reberen llegats de 100 sous per tal de celebrar misses en sufragi de la seva ànima i per a pitança: el monestir de l'orde de Sant Agustí, i en nom

155. F. 84 v. i 84 v.-85 r. i 86 r.-v. (1437, novembre, 16 i 19).

156. F. 73 v. (1437, octubre, 30).

157. F. 81 r.-v. (1437, novembre, 11).

158. Ff. 88 r.-89 r. i 92 r. (1437, novembre, 22, 23 i 28).

seu fra Ramon Mateu, que n'era el procurador; el de framenors, representat per Antoni Ulzina; el de dominics, pel qual es presentà Joan de Bell-lloc; el del Carmel i el de la Mercè, representats pels priors respectius, fra Nicolau Garriga i fra Nadal Gaver, mestre en Teologia;¹⁵⁹ hi hagué, a més, un llegat particular de 15 ll. per a Francesc Arbocet, de l'orde dels eremites de Sant Agustí,¹⁶⁰ i els marmessors hagueren de pagar, a més, 45 s. a Francesc Casesnoves, en nom del convent de franciscans de Barcelona, al qual eren deguts per un llegat fet per la mare de la difunta, Joaneta, esposa de Jaume Sestrada, de la qual Constança era hereva, per a un aniversari per la seva ànima.¹⁶¹

2. *Herències a institucions assistencials i llegats de caritat a particulars.* Entre les marmessories estudiades, la del canonge Pere Malet fou una de les que deixaren béns a entitats assistencials, concretament a l'hospital de la Santa Creu i a l'Almoïna de la Catedral.¹⁶² El 20 de setembre de 1437 ja fou efectuat un primer lliurament a compte a l'hospital de la Santa Creu de 500 florins d'or, que foren rebuts pel procurador de l'hospital, Bernat Bonet.¹⁶³ També Constança, vídua d'Arnau Bertran, instituí hereus seus l'Hospital i l'Almoïna de la Seu,¹⁶⁴ bé que no hem trobat en aquest manual els rebuts del pagament de l'herència a aquests hereus, rebuts que potser són posteriors; només hi hem trobat un petit llegat de 40 s. per als malalts de Barcelona,

159. Ff. 77 r., 79 r. i v., 93 v. (1437, novembre, 5 i 8 i desembre, 4).

160. F. 119 r. (1438, febrer, 6).

161. Ff. 147 v.-148 r. (1438, març, 22).

162. Sobre l'Hospital de la Santa Creu cf. J. DANON BRETÓS, *El hospital general de la Santa Cruz de Barcelona*, Barcelona, 1967, i *Visió històrica de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1978. U. LINDGREN, *Bedürftigkeit-Armut-Not. Studien zur spätmittelalterlichen Sozialgeschichte Barcelonas*, Münster-Westfalen, Aschendorffsche, 1980, (Spanische Forschungender Görresgesellschaft. II Reihe, 18) i de la mateixa autora, *¿De qué vivían los hospitales? Los fundamentos económicos de los hospitales de Barcelona de 1375 a 1500*. «Anuario de Estudios Medievales», 17 (1987), pp. 525-532. Sobre els orígens de la Pia Almoïna de la catedral de Barcelona, cf. J. BAUCCELLS, *Gènesi de la Pia Almoïna de la Seu de Barcelona: els fundadors, a La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, 1, pp. 17-75 i *La Pia Almoïna de la Seo de Barcelona, origen y desarrollo*, «Actas las Jornadas Luso-Espanholas de Historia Medieval», Lisboa, 1973, I, pp. 73-135.

163. F. 60 r.-v.

164. F. 64 v. (1437, octubre, 9).

quantitat que fou pagada a Gaspar Solzina, mercader de Barcelona i procurador del susdit hospital.¹⁶⁵

També Jaume Cardona destinà un llegat a l'hospital de la Santa Creu. Sabem que en rebé un l'administrador de l'hospital, Gaspar Solzina, de 50 sous, potser a títol personal, i un altre de 20 per a l'hospital.¹⁶⁶

Els llegats assistencials per redimir captius cristians, per casar donzelles pobres, ajudar a la manutenció de pobres o de presos són tan nombrosos que hem hagut d'indicar-los en quadres. Els llegats més populars són els destinats a ajudar a mantenir pobres i a maridar donzelles sense recursos;¹⁶⁷ el menys popular és l'ajut als presos; només hi va pensar Constança, vídua d'Arnau Bertran, que llegà als pobres tancats a la cort del veguer i al Castellnou 10 ll., és a dir, 200 s., anuals, que un dels seus marmessors, Bartomeu Bols, prevere beneficiat a Santa Maria del Mar, s'hauria d'encarregar de distribuir cada any per Nadal.¹⁶⁸

L'exesclava albanesa Maria, malgrat que comptava amb pocs recursos, destinà una bona part del seu patrimoni a aquesta mena de llegats i els seus marmessors distribuïren tres ajudes per a casar donzelles pobres, que sumaren en total 140 s.; en algun dels casos, la persona receptora del llegat era el pare o parent de la donzella, mentre que en altres casos hi intervenia un intermediari, que notificava als marmessors una candidata i li feia arribar l'ajuda. Maria, vídua de Bernat Vidal, també destinà set llegats per ajudar al matrimoni de noies pobres, amb un total de 810 sous; en alguns casos, les noies ja havien contret matrimoni en el moment de la concessió o eren promeses; en aquestes ocasions consta també el nom del marit o futur espòs. El procediment seguit pels marmessors de Constança, vídua d'Arnau Bertran, fou divers; els diners destinats a aquest objectiu foren lliurats a una persona de confiança, Bartomeu Palmerola, prevere beneficiat a la seu, perquè s'encarregués de distribuir-los. Per maridar donzelles pobres foren destinats 360 sous, és a dir, 18 ll. També Angelina, muller

165. Ff. 76 v.-77 r. i 92 v. (1437, novembre, 5 i desembre, 2).

166. Ff. 19 v. (1437, juliol, 1).

167. Sobre aquest tema, cf. T. M. VINYOLES I VIDAL, *Ajudes a donzelles pobres a maridar. a La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, 1, pp. 295-362.

168. F. 119 r.-v. (1438, febrer, 6).

Ajuts per a casar donzelles pobres

<i>Marmessoria</i>	<i>Destinatària</i>	<i>Quantitat</i>	<i>Data</i>	<i>Foli</i>
Maria albanesa	indicada per Esteve Prats, espaser	20 s.	1437.8.5	36 r.
«» «»	Francesca, filla Joan Cassà, mercer	20 s.	1437.10.	162 r.
«» «»	Joana, filla Joan Altimir, de Monistrol de Montserrat, indicada pel notari Joan Franc	100 s.	1437.11.15	83 v.
Maria, vídua de Bernat Vidal	Rafela, muller de Joan Mitra, mariner	100s.	1438.1.29	110 v.
«» «»	Margarida, muller de Pere Belloc, tintorer	120 s.	1438.2.8	122 r.-v.
«» «»	Isabel, filla Pere Draper i de Joana per casar-se amb Antoni Montserrat, fuster	120 s.	1438.2.11	122v.
«» «»	Agnès, filla Bartomeu Cardona + i Agneta	220 s.	1438.2.14	123 v.- 124 r.
«» «»	Eulàlia, filla Bernat Codina	100 s.	1438.3.17	142 r.
«» «»	Bartomeua, muller Rafael Martí de Ferrio	150 s.	1438.3.17	142 r.
«» «»	filla d'en «Vida», de Sant Climent, recomanada per Sança muller d'Arnau Segarra, agricultor	100 s.	1438.3.19	147 r.
Constança, vídua d'Arnau Bertran	a distribuir per Bartomeu Palmerola prevere beneficiat a la seu	360 s.	1437.11.16	84 v.
Angelina, muller de Bartomeu Tàrrega, menor	Brígida, de Caldes de Montbui	200 s.	1437.12.18	100 r.
«» «»	Constança, de Caldes de Montbui	304 s.	1437.12.18	100 r.

del mercader Bartomeu Tàrrega, menor, deixà diners per a casar donzelles: 504 sous, que foren concedits a dues noies pobres de Caldes de Montbui, en nom de les quals els rebé el mercader barceloní Mateu Savall.

Com dèiem, els llegats per al manteniment de pobres foren els més nombrosos, potser perquè tothom era conscient de la variabilitat de la fortuna. Entre els beneficiaris d'aquests ajuts hi ha gent que devia haver conegut la prosperitat en altre temps, com la vídua i la filla d'un corredor d'orella, la vídua d'un mestre de cases o la vídua del jurisperit Joan Lunes.

Els marmessors de l'exesclava albanesa Maria adjudicaren dos d'aquests ajuts, per un total de 40 sous; en un cas el beneficiari apareix amb el seu nom, mentre que en un altre només apareix l'intermediari, Pere Ballaró, perquè es tractava d'un pobre vergonyant que només fou esmentat als marmessors de paraula.

Els marmessors de Maria, vídua de Bernat Vidal, n'adjudicaren 27, per un total de 1.570 sous. D'aquests beneficiaris setze eren dones i la resta eren homes. Entre les dones abundaven les vídues, cinc, en algun cas acompanyada per una filla; en altres casos és mencionat el marit, que té professions variades, agricultor en quatre casos, i a més, un bracer, un mesurador de gra, un matrasser, un exespaser i un barber; només en aquest darrer cas es diu que el marit està malalt. Els homes que reben ajuda tenen oficis que sembla que els havien de permetre de viure: sastre, sabater, boter, però en alguns casos un ex davant de l'ofici ens indica que ja no exerceixen: excarnisser, exespaser, exassaonador, però ara peller; és impossible saber per què havien arribat a la misèria: potser malalties pròpies o dels familiars, mala gestió de l'ofici, etc. Els rebuts de les marmessories no ens diuen tant, però sí que són reveladors de l'extensió de la pobresa.

El testament de Constança, vídua d'Arnau Bertran, devia haver previst llegats per a aquesta finalitat caritativa perquè els marmessors aplicaren a aquest objectiu 580 sous. Com havien fet amb les donzelles pobres per maridar, preferiren, però, lliurar unes quantitats de diners a persones de confiança a fi que les distribuïssin, en aquest cas amb més motiu perquè els beneficiaris havien d'ésser pobres vergonyants. Així, doncs, lliuraren a Pere Frigola, prevere beneficiat a Santa Maria del Mar, 11 ll., o 220 sous, per a distribuir-los entre els pobres vergonyants del mateix carrer on vivia la difunta. També Joan de Torralba, mercader de Barcelona, que era l'administrador del bací dels pobres

Ajuts per al manteniment de pobres

<i>Marmessoria</i>	<i>Destinatari</i>	<i>Quantitat</i>	<i>Data</i>	<i>Foli</i>
Maria albanesa	Mateua, vídua de Galceran Pinós	20 s.	1437.9.16	57 r.
«» «»	X, pobre vergonyant, esmentat per Pere Ballaró	20 s.	1437.10.1	63 r.
Maria, vídua de Bernat Vidal	Beatriu i Eulàlia, filla i vídua de Francesc de Fontestar + corredor d'orella	60 s.	1438.2.17	124 v.
«» «»	Eulàlia, muller d'Ales Moragues	80 s.	1438.3.7	133 v.
«» «»	Bernat Sacoma, sastre	20 s.	1438.3.7	133 v.
«» «»	Clara, vídua d'Humbert de Vilafranca	110	1438.3.7	134 r.-v.
«» «»	Caterina, vídua de Berenguer Cardó	60 s.	1438.3.8	135 r.
Bernat Vidal	Gabriela, vídua de Joan Lunes, jurisperit	120 s.	1438.3.8	
«» «»	Peronella, muller de Joan Peris, mesurador de gra	60 s.	1438.3.5	136 r.
«» «»	Dominga, muller de Bartomeu Comes, bracer	60 s.	1438.3.5	136 v.
«» «»	Francesc Mates, exassaonador, ara peller	40 s.	1438.3.5	136 v.
«» «»	Joan Brocart, excarnisser	40 s.	1438.3.5.	137 r.
«» «»	Pere Barrera, sabater	100 s.	1438.3.12	137 r.
«» «»	Margarida, muller de Jordi de Cartanea, matracer	100 s.	1438.3.12	138 r.
«» «»	veí de Beüda (Girona), recomanat per N. de Mediona	100 s.	1438.3.17	142 r.
«» «»	Ferrer Bosoms, boter	50 s.	1438.3.18	143 v.
«» «»	Pere Vinyes, ferrer	100 s.	1438.3.18	143 v.
«» «»	Elionor, muller de Joan Martí, agricultor	40 s.	1438.3.18	143 v.- 144 r.

«» «»	Margarida, muller de Francesc Bassa, agricultor	40 s.	1438.3.18	144 r.
«» «»	Joana, muller de Berenguer Ros, agricultor	20 s.	1438.3.18	144 r.
«» «»	X indicat per Isabel, vídua de Francesc de Conomines	120 s.	1438.3.19	146 v.
«» «»	Antoni Mates, exespaser	60 s.	1438.3.19	147 r.
«» «»	Angelina, muller d'Antoni Mates, exespaser	60 s.	1438.3.19	147 r.
«» «»	Violant, vídua de Joan Pelo[...], mestre de cases	60 s.	1438.3.19	147 r.-v.
«» «»	Eufrasina i Vicenç Segarra, barber, malalt	50 s.	1438.3.19	147 v.
«» «»	Eulàlia, muller de Joan Julià, agricultor, i fill Antoni	20 s.	1438.3.26	148 v.
Constança, vídua d'Arnau Bertran	a distribuir per Pere Frigola, prevere beneficiat a Sta. Maria del Mar, entre els pobres vergonyants del carrer de la difunta	220 s	1437.11.19	86 r.
«» «»	a distribuir per Joan de Torralba, mercader, administrador del bací dels pobres vergonyants de Sta. Maria del Mar, entre els de la parròquia	360 s.	1437.11.28	92 r.

Ajuts per a la redempció de captius

<i>Marmessoria</i>	<i>Destinatària</i>	<i>Quantitat</i>	<i>Data</i>	<i>Foli</i>
Constança, vídua d'Arnau Bertran	Guillem Cortilles, captiu a Xerxell ajut atorgat al seu germà Bernat	100 s.	1437.11.1	180 r.
«» «»	a distribuir per Guillem Maçó, prevere beneficiat a la seu	270 s.	1438.1.30	111 r.
Violant, muller de Francesc Ermengol, cavaller	Gabriel Sala, mariner, captiu a Tunis ajut atorgat a la muller Antònia	5 fl.	1437,12.17	99 v.

vergonyants de Santa Maria del Mar, rebé dels marmessors 18 ll., és a dir, 360 sous, per a distribuir-les entre els pobres vergonyants de la parròquia.¹⁶⁹

El captius cristians en països islàmics, capturats en accions de guerra o de cors suscitaren la compassió dels compatriotes i de la cristiandat en general, preocupada no solament per la pèrdua de llibertat, els sofriments i la separació de les famílies que patien els captius sinó també pel perill que les privacions, els càstigs corporals i la pressió ambiental els fes abjurar de la fe cristiana; els parents s'esforçaven a aconseguir els diners per a pagar el seu rescat, tasca en la qual es veien ajudats per la compassió de molts testadors, que disposaven llegats per a aquesta finalitat.¹⁷⁰ Alguns dels testaments executats en les marmessories que analitzem havien fet deixes per a la redempció de captius, tal com es pot comprovar a través dels pagaments fets pels marmessors. Els de Constança, vídua d'Arnau Bertran, destinaren a aquesta tasca 370 sous; una part fou donada directament per a la redempció d'un captiu concret, mentre que la resta fou confiada a Guillem Maçó, prevere beneficiat a la seu perquè la distribuís entre les persones indicades de paraula, però que no foren escrites en el rebut. També Violant, la muller del cavaller Francesc Ermengol, havia disposat

169. Ff. 86 r. i 92 r. (1437, novembre, 19 i 28). Sobre els pobres vergonyants cf. M. RIU, *La ayuda a los pobres en la Barcelona medieval: el «Plat dels pobres vergonyants» de la parroquia de Sta. Maria del Mar*, «Actas das Jornadas Luso-Espanholas de Historia Medieval», II, pp. 783-813; M. PARDO FERNÁNDEZ, «*El Bací dels Pobres Vergonyants*» de la Parroquia de Santa Maria del Mar, «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols» VIII (1980), pp. 149-164; A. MAGDALENA LORENTE, *El plato de los pobres vergonzantes de la parroquia de Santa Maria del Mar. en Barcelona, a La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, 2, pp. 153-171; G. ARAMAYONA ALONSO, *El cuaderno de 1421 de «el baci dels pobres vergonyants» de la parroquia de Santa Maria del Mar, de Barcelona*, ibidem, pp. 173-189 i S. CLARAMUNT RODRÍGUEZ, *Los ingresos del «Bací o Plat dels Pobres» de la parroquia de Santa Maria del Pi de Barcelona, de 1434 a 1456*, ibidem, 1, pp. 373-390, i *Una primera aproximación para establecer un plano de la pobreza vergonzante en el arrabal de la Rambla de Barcelona a lo largo del siglo XV*, ibidem, 2, pp. 369-382.

170. Sobre aquest tema cf. M. T. FERRER I MALLOL, *La redempció de captius a la Corona catalano-aragonesa (segle XIV)*, «Anuario de Estudios Medievales», 15 (1985), pp. 237-297 i especialment pp. 252-253. Cf. també N. COLL JULIÀ, *Documentación notarial relativa a los pobres en la Cataluña del siglo XV*, pp. 298-308, on parla de llegats testamentaris per a la redempció de captius.

diners per a la redempció de captius en el seu testament; el volum que analitzem registra el pagament d'un llegat de 5 florins amb aquest objectiu. No hi ha constància, en aquest volum, de deixes per a la redempció de captius de Maria, vídua de Bernat Vidal, però sabem que se'n troben en altres volums posteriors, particularment en el volum sisè del mateix notari Nicolau de Mediona, que registra el pagament d'almenys 17 ajuts per a les persones que hi són anomenades.¹⁷¹

CONCLUSIONS

La documentació recollida i comentada, que és d'una tipologia molt concreta, els rebuts de les marmessories, pot donar molta llum, en una recerca més àmplia, no solament sobre els rituals de la mort sinó també sobre l'actuació de diversos professionals com els metges, els apotecaris, els notaris. Aporten, a més, moltes dades sobre preus: de robes, de pa, de ciris, brandons i candeles, d'articles de la vida diària que el difunt havia quedat a deure, d'honoraris de professionals i d'artesans diversos. La informació sobre la societat és també molt àmplia, especialment interessant per conèixer els més desafortunats, sovint amb noms i cognoms.

171. N. COLL JULIÀ, *Documentación notarial relativa a los pobres en la Cataluña del siglo XV*, p. 304.

